Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA





33e Jaargang nummer 1 - januari/maart 1999

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter:	drs J. Nuis Graaf Willem de Oudelaan 187 1412 AS Naarden 035-6946037.
Vice-voorzitter:	drs R. de Winter Koolwitjehof 29 3124 BH Schiedam 010-4709516 (thuis) 070-3188632 (kantoor)
Secretaris:	W.L. Plink Midachten 53 8162 CK Epe 0578-612138.
Penningmeester:	mr W.J. Zaagman Stadhouderslaan 7 3832 AB Leusden 033-4940485.
Eindredacteur:	T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123 2623 AD Delft 015-2612663.
Leden:	J.H.J. Andriessen, B.C. Cats, drs J.P.C.M. van Hoof.
Adviseur:	F.J. van Lier.

Tekening omslag:
P.J. de Haas
Foto's omslag(artikel):
Archief P.H.Th. Dumon

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: *f* 55,-/jaar (buitenland: *f* 70,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:
mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663
E-mail: tpostma@casema.net

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief:
kwart pagina per jaar (vaste tekst): *f* 250,- ; invoegen bedrukt A4 per keer: *f* 200,-
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

REEDS VERSCHENEN NUMMERS / ENVELOPPEN / JUBILEUMNUMMER
Te bevragen bij J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-534283

ARCHIEF OUDE NUMMERS:
Marechausseemuseum
Weeshuiswal 9, 4116 BR Buren
0344-571256

Inhoud

P.H.Th. Dumon, Majoor der Verbindingsdienst b.d.
1944 - 1999: 55 jaar vrouwen in de Koninklijke Landmacht 2

Theo Postma
Op bezoek bij ... Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland 4

Theo Postma
Militariade 5

J.H.J. Andriessen
Unsere Zukunft liegt auf dem Wasser 6

R. Springer, majoor der mariniers
Het ontstaan en de oprichting van het Korps Mariniers 17

R. Springer, majoor der mariniers
Het vaandel van het Korps Mariniers 21

J. Nuis
Het De Vletter-oproer 24

S.J. de Groot
De landing van een Nederlands expeditiekorps op de Franse Westkust in 1674
onder leiding van meester-generaal Graaf van Hornes 25

Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland
Militair attaché in Brussel 38

mr. C.J.M. Kramers
Onze eerste reserveofficieren 39

Richard Heijster
De geschiedenis wordt geschreven door de overwinnaar 45

Wil Zaagman jr.
Van de penningmeester 47

J. Nuis
Boekbespreking: Gerben Sonderman 1908-1955, door Th.J. de Jongh 48

C.A. Heshusius
Boekbespreking: Birma-spoorweg; een visuele herinnering, door Otto Kreefft 49

W.L. Plink
Boekbespreking: Het militaire verleden van Grave geboekstaafd 50

W.L. Plink
Gedenkramen in de officierscantine van de legerplaats bij Oldebroek 51

Notulen van de 32ste Algemene Vergadering 52

Wil Zaagman jr.
Wijzigingen op de ledenlijst 56

P.H.Th. Dumon, Majoor der Verbindingdienst b.d.

1944 - 1999:
55 JAAR VROUWEN IN DE KONINKLIJKE LANDMACHT

Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd in Engeland door het *Londensch Comité van de Nederlandsche Roode Kruis Vereniging,* in nauwe samenwerking met de opgerichte *Bond voor de Nederlandsche Vrouwen in Groot-Brittannië*, een werkcommissie gevormd ter voorbereiding van een vrouwenkorps.
In 1943 sloot een aantal vrouwen een contract bij het Londens Comité; zij moesten tevens een verbandakte tekenen bij de Vrijwillige Landstorm om dienst te kunnen nemen bij het Vrijwillig Vrouwen Hulpkorps (V.V.H.K.). Men volgde cursussen onder auspiciën van het Rode Kruis.
Alhoewel gestart onder de vlag van het Rode Kruis ontstond meer en meer de wens dit korps te militariseren. Op 23 december 1943 werd het eerste Nederlandse militaire Vrouwen Hulpkorps (V.H.K.) een feit. Mevrouw Smit-Dyserinck werd de eerste commandant. Militaire scholing werd gegeven in het kamp te Wolverhampton, Engeland.
Het duurde echter nog tot 25 april 1944 eer de eerste verbandakte V.H.K. werd getekend door bovengenoemde mevrouw Smit-Dyserinck. Deze datum wordt derhalve beschouwd als de datum waarop de eerste vrouwelijke militair haar intrede deed bij de Koninklijke Landmacht.
Via wervingsacties in Groot-Brittannië, Amerika, Suriname en Curaçao meldden vrouwen zich aan. Ook uit Zuid-Afrika en Aruba kwamen gegadigden, en zelfs uit bezet Nederland gevluchte meisjes meldden zich bij het V.H.K.
Het V.H.K. kreeg als Rode Kruis organisatie geen toestemming van het Britse Ministerie van Oorlog voor een overtocht naar het Continent, evenmin voor het verkrijgen van een velduitrusting of voertuigen. Daarom verdween het Rode Kruis insigne van mouw en baret en kregen de leden "Nederland" een leeuw op de mouw van het blauwe uniform.
Op 21 september 1944 kwam de mobilisatie-order af en werd het V.H.K. geconcentreerd in Wolverhampton, waar ook de militaire opleiding plaats vond. De kaki velduitrusting werd uitgereikt. Het blauwe uniform bleef in gebruik als service-dress.
De opleiding omvatte vele cursussen, waaronder EHBO, hygiëne, voedingsleer, autorijden in personen- en vrachtwagens, kantinewerk, massa-koken, motortechniek, gymnastiek, kaartlezen, exercitie, colonnerijden, gasdienst, rangen en graden, gedrag in het openbaar, en krijgstucht. Aan deze cursussen waren examens verbonden.
In oktober 1944 vertrok een colonne, bestaande uit 43 wagens vol medicamenten en voedsel, naar Londen. Slecht weer en de beoordeling van de militaire toestand in Nederland waren redenen om het vertrek naar het vasteland steeds uit te stellen.
Op 7 november 1944 was het zover. Het schip, waarop men voer, liep echter op een mijn. Toch zag men kans om terug te keren. De nodige reparaties werden uitgevoerd en op

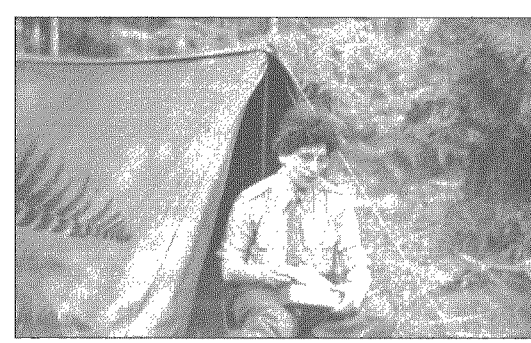

Halima op bivak

13 november vertrok men opnieuw. Een dag later werd in Oostende ontscheept, waarna op de 15e Brussel werd bereikt. Vanaf dat moment viel het V.H.K. onder de orders van de 21st Army Group. De Nederlandse generaal mr. M.J. Kruls hield echter de uiteindelijke beslissingen in handen voor wat betreft de plaatsing van de groepen.
In België en Zuid-Nederland werd hulp verleend in de vorm van voedseldistributie, scabiës- en luizenbestrijding, hulp aan evacués en het in bedrijf houden van kantinewagens.
Op 7 april 1945 verplaatste men het V.H.K. vanuit Brussel naar het kasteel Bouvigne bij Breda, waar het Korps bleef tot 1947. Behalve hulp aan de bevolking kwamen ook functies binnen de K.L. beschikbaar.
Tussen 1945 en 1947 ging een detachement V.H.K. naar Attaka (Egypte) voor hulp aan uit Nederlands-Indië afkomstige repatrianten.
Op 1 januari 1946 kwam het V.H.K. hiërarchiek onder de Chef van de Generale Staf. Een jaar later verhuisde het V.H.K. naar het Prinses Julianakamp in Kijkduin, van waaruit detachementen naar Nederlands-Indië werden gezonden.
Op 14 april 1948 werd het nieuwe korpsonderscheidingsteken ingevoerd. Dit was de Tudorroos, als hommage aan het Britse vorstenhuis en Groot-Britannië, waar het V.H.K. is opgericht.
30 Oktober 1951 werd de Militaire Vrouwenafdeling (MILVA) opgericht met de onderafdelingen Geneeskundige Dienst, Administratieve Dienst, Verbindingsdienst, Luchtdoelartillerie en Luchtmacht.
15 Juli 1953 werden de vijf onderafdelingen teruggebracht tot drie groepen, te weten Geneeskundige Dienst, Landmacht en Luchtmacht. Op 1 oktober 1955 werd de groep Luchtmacht onttrokken aan de MILVA. Ze ging over naar de Koninklijke Luchtmacht en werd de Luchtmacht Vrouwenafdeling (LUVA). De MILVA Algemene Dienst en de MILVA Geneeskundige Dienst kregen ieder een eigen commandant.
Geleidelijk aan werden vanaf 1956 de functie-opleidingen op de opleidingsinstituten voor mannelijk reserve- en dienstplichtig personeel, alsmede specifieke militaire cursussen, opengesteld voor vrouwen.
In mei 1969 werd het nieuwe opleidingscentrum MILVA betrokken. Dit lag op het terrein van de Nieuwe Alexanderkazerne te Den Haag en kreeg de naam Koningin Wilhelmina Paviljoen. Militairen van de MILVA AD en GD kwamen hier op voor de eerste oefening en het algemene deel van de kaderopleiding.
Na 1 Januari 1979 kon de vrouw voortaan slechts op de voor mannelijke vrijwilligers gestelde voorwaarden in dienst komen. Lopende contracten werden uitgediend bij de MILVA of betrokkenen sloten een nieuw contract. Men kon zelf een keuze opgeven naar welk wapen of dienstvak men wilde overgaan. Enkele functies waren echter uitgesloten, waaronder die bij de commando's.
In maart 1979 werd de eerste vrouwelijke officier uitgezonden, en wel in het kader van Unifil naar Libanon. Later volgden meer vrouwelijke militairen, bijvoorbeeld naar de Sinaï. Ook werden ze ingezet bij VN-operaties, onder meer in Namibië, de Golfregio, Irak/Turkije, Cambodja en voormalig Joegoslavië.
Op 1 Januari 1982 werd de MILVA opgeheven. Mannelijke en vrouwelijke militairen krijgen sindsdien dezelfde opleiding en doen samen dienst in onze Koninklijke Landmacht.

Dit artikel is gebaseerd op het herdenkingsboek *50 jaar Vrouw in de Koninklijke Landmacht 1944 - 1994, grepen uit de historie,* samengesteld door E. Staf, Luitenant-kolonel voor Bijzondere Diensten b.d.

●●●●●●●●●

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ . . .

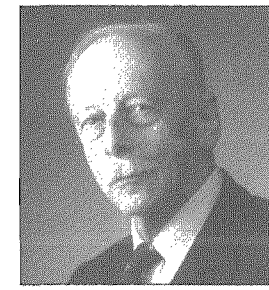

Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland (brigade generaal tit b.d.)

In Oosterbeek ben ik op bezoek geweest bij een, voor velen niet onbekend, lid van onze vereniging die gezien zijn interessante verleden en zijn respectabele leeftijd m.i. voor dit vaste item van "Mars" in aanmerking kwam. De aanleiding voor het bezoek was zijn nieuwste uitgave die eind februari verschijnt en "Maurits - Prins van Oranje" heet. Ik vroeg mij af hoe de heer Beelaerts juist op dit onderwerp kwam. Na een gezellige ochtend op de "Hemelse Berg", vol anekdoten en geschiedenis, was ik erachter: zijn voorvaderen waren tijdens de Tachtigjarige Oorlog schepenen in het vestingstadje Heusden en van moeders zijde heeft hij 300 jaar soldatenbloed door zijn aderen stromen. En de man die de basis legde voor de militaire successen in de Tachtigjarige Oorlog, en daarmee de Gouden Eeuw, was Maurits.
Maar nu terug naar onze gast. Zijn vader was voorzitter van kasteel Doorwerth waar een militair museum (nu het legermuseum in Delft) was gevestigd en in zijn moeders familie komt men generaal de Girard de Mielet van Coehoorn, adjudant van koning Willem II tijdens de slag bij Waterloo, tegen. In het ouderlijk kasteel dat later bij de "slag om Arnhem" verwoest zou worden groeide hij op met historische militaire attributen en speelde met tinnen soldaatjes.
Door een laag cijfer voor wiskunde moest hij op de KMA van de artillerie overstappen naar de cavalerie. Als pelotonscommandant nam hij deel aan de parade ter ere van de beëdiging van prins Bernhard en later van diens huwelijk. Ook vergezelde hij de prins bij de tweedaagse militaire prestatietocht. De prins zou hem helpen met de 20 km te voet en Beelaerts zou de prins bijstaan met de 60 km fietsen; 40 km paardrijden was voor beiden geen probleem. Tijdens de lunch konden de vermoeide voeten tot rust komen op de tafels van paleis Soestdijk.
De oorlog brak uit, Nederland capituleerde en Beelaerts zat vast in bezet gebied.
Een aantal verhalen, die ik, later thuis, in zijn boek, "MET SLAANDE TROM", rustig heb kunnen nalezen worden die morgen nog over mij uitgestort.
Na een spectaculaire ontsnapping met een gestolen watervliegtuig belandde Beelaerts in Engeland. Daar raadde de prins hem aan bij de Luchtmacht dienst te nemen, maar het werd de "Prinses Irene Brigade", waar hij onder meer later een pantserwagenverkenningseskadron commandeerde. Dit eskadron was van oorsprong opgericht met als voornaamste personeel jonge, in 1940 uit Nederland ontsnapte, Marechaussees. Toen de brigade werd uitgezonden naar Nederlands-Indië dreigde, met beroep op de grondwet, algemene dienstweigering. Maar Beelaerts wees de prins op een ander artikel en op bevel van de Koning, als de bevelhebber der strijkrachten, ging de brigade scheep. Door de val van Java werd de uitzending stopgezet. Met de invasie vertrok de brigade, versterkt met een gevechtsgroep mariniers, naar het continent. Terwijl Beelaerts in Brabant optrok naar Arnhem, moesten zijn ouders de inkwartiering van von Stülpnagel dulden. Op zondag 17 september 1944 landde de 1e Engelse Luchtlandingsdivisie, waren de Duitsers van de Hemelse Berg weg en voltrok zich het drama van "Market Garden".
Met de film "A BRIDGE TOO FAR " nog vers in het geheugen word ik bij mijn afscheid door de generaal nog langs het "front" geleid en besef dat militaire geschiedenis zo interessant kan zijn wanneer je met eigen ogen ziet wat de soldaten zagen en verhalen hoort vertellen door de soldaat die ze zelf heeft meegemaakt.

• • • • • • • • •

Theo Postma

MILITARIADE

Bibliografie van militair-historische publicaties
De Internationale Commissie voor Militaire Geschiedenis, met voorzitter ons lid CC. Schulden, is een samenwerkingsverband van toonaangevende militair-historische instituten en wetenschappelijke onderzoekers. Het Bibliografisch Comité van deze Commissie, waarin o.a. ons lid P.P. Kamphuis zitting heeft, verzorgt jaarlijks de uitgave van een uitgebreide bibliografie van de belangrijkste militair-historische publicaties van de voorgaande drie jaren. Een abonnement op deze bibliografie kost (ca.) US $ 20. Voorgaande afleveringen zijn nog te bestellen. De kosten van de complete serie bedragen (ca.) US $ 80. Nadere informatie is te verkrijgen door een brief (kan in het Nederlands geschreven worden) te richten aan:
Commission Internationale d'Histoire Militaire Comparée; Comité de Bibliographie
Cap D.C.E. Engelberts (secrétaire général)
Ch. des Abbesses 29; CH 2012 Auvernier; Zwitserland

Mariniersmuseum, Wijnhaven 7, Rotterdam
Het Mariniersmuseum heeft de tentoonstelling *"Naarden in de schaduw van Munster. De bevrijding van Naarden door mariniers in 1673"* verlengd tot en met zondag 21 maart 1999.

Nederlands Scheepvaartmuseum, Kattenburgplein 1, Amsterdam
Clipperexpositie *"Zeilend over wereldzeeën"*; aan de steiger wordt de clipper *Stad Amsterdam* afgebouwd. Tot medio 2000.

Marinemuseum, Hoofdgracht 3, Den Helder
"De marine volgens Ploos van Amstel, op doek en papier" t/m 28 maart 1999

Museum Bronbeek, Velperweg 147, Arnhem
t/m 27 juni, expositie: *"Hard tegen Hard - De speciale troepen in Indië 1945 - 1950"*;
14 maart 1400 uur, lezing door R. Greve: *"Ganesha, de hindoegod met het olifantenhoofd"*,
20 maart t/m 20 juni, expositie: *"Oeang - Ruil- en betaalmiddelen in Indië"*,
24 april 1400 uur, lezing door drs. J.A. de Moor: *"Kapitein Westerling en de speciale troepen in Nederlands Indië 1946 - 1950"*,
8 juni 1400 uur, dialezing met rondwandeling door N.B. Ravensbergen: *Bronbeek, het landgoed"*,
7 september t/m 31 oktober, foto-expositie: *"Banden met Indonesië"*

Persbericht Stichting Prins Bernhard Alpha
Op 13 november 1998 is de Dakota DC-3 PH-PBA, die in 1947 in dienst werd gesteld als eerste regeringsvliegtuig van Nederland, opnieuw in gebruik gesteld. De restauratie, om het toestel luchtwaardig te maken, is aangevangen in februari 1996. De oude Dakota uit het museum is nu weer een luchtwaardig vliegtuig dat aan de hedendaagse eisen van vliegveiligheid voldoet.

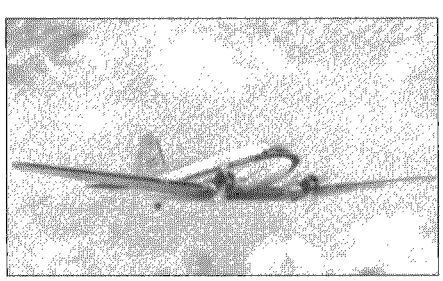

De Dutch Dakota Association zal zorgdragen voor het opereren en het onderhoud.
In het kader van de wederingebruikstelling is een gelegenheidsenveloppe uitgegeven. Dit is een bijzondere enveloppe met een afbeelding van de huidige uitvoering van de PH-PBA en een in kleur uitgevoerde bijsluiter. Voor belangstellenden is deze te bestéllen door overmaking van fl. 8,= op rekeningnummer 25.00.89.548 van de bank Mees & Pierson, t.n.v. de Stichting Prins Bernhard Alpha, Schiphol onder vermelding van enveloppe PH-PBA.
De enveloppe is ook te verkrijgen bij de "Brik" in het Militair Luchtvaart Museum, bij de Dutch Dakota Association en in het Aviodome.

•••••••••

J.H.J. Andriessen

UNSERE ZUKUNFT LIEGT AUF DEM WASSER

(lezing in marinemuseum, zomer '98)
Vervolg op het in het vorige nummer geplaatste stuk met dezelfde titel .

4: We komen nu aan een interessant facet toe nl de bewering dat de Duitse vlootwetten een wapenwedloop tot gevolg hadden met Gr.Brittannië en dat Duitsland pogingen van Engeland om aan deze wapenwedloop een eind te maken zou hebben gesabotteerd. Ook hier liggen de zaken toch wel weer wat anders.

Natuurlijk is het juist dat de Britten reageerden op de uitbouw van de Duitse vloot. Belangrijke vraag is echter of die reactie gerechtvaardigd was. Twee van de belangrijkste Britse staatslieden, Churchill en Lloyd George, dachten van niet. Zij toonden op overtuigende wijze aan dat de bouw van de Duitse slagvloot in geen enkel opzicht een serieuze bedreiging voor Engeland vormde en protesteerden fel tegen de reacties en plannen van de Britse admiraliteit.(Churchill, World Crisis) Zij waren bevreesd dat e.e.a. tot een kostbare wapenwedloop zou leiden en toonden aan dat dit niet nodig was. Dit wordt gemakshalve nogal eens vergeten terwijl het toch een significant en belangrijk feit genoemd mag worden. Immers, als de reactie van Engeland op het Duitse vlootprogramma overdreven is geweest gaat het toch wel wat ver om daar Duitsland dan de schuld van te geven.
Maar goed, de Britten reageerden nu eenmaal en daar was niets aan te veranderen.. Een van hun eerste daden was de herlocatie van de Britse vloot waarbij meer schepen in Europese wateren werden gestationeerd. In 1903 richtte men ook de vlootbasis Rosyth in de Noordzee in en voor het eerst werden er ook gedetailleerde plannen opgesteld voor eventuele marineacties tegen Duitsland in geval van oorlog. (Berghahn p.61)
Was de reactie van de Britten op de Duitse vlootplannen misschien wat overdreven, veel belangrijker was het dat ze in dat stadium niets ondernamen om de beginnende wapenwedloop in toom te houden. Rond 1906 liet de Britse Marine een nieuw schip te water dat beschouwd kon worden als 's werelds sterkste oorlogsbodem, de "Dreadnought"
Dit schip betekende een revolutie op het gebied van oorlogsschepen en alle andere schepen waren daarmede de facto in een klap "obsolete" geworden. De echte wapenwedloop kwam eigenlijk nu pas goed op

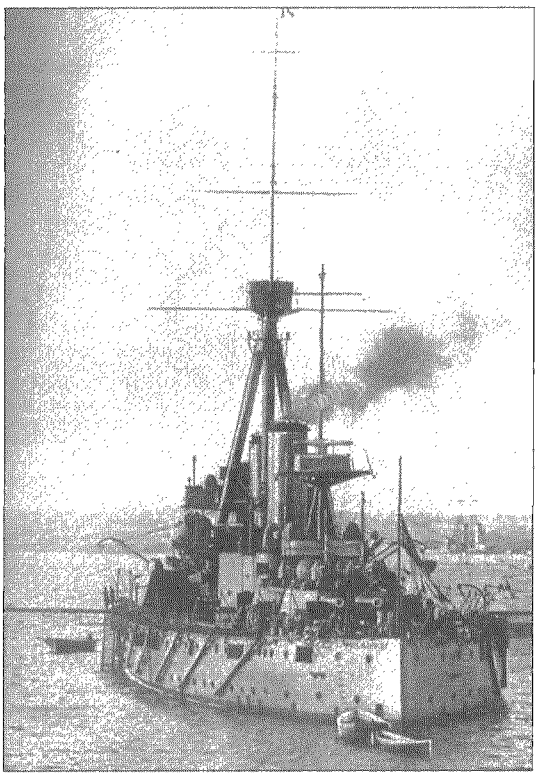

H.M.S. "Dreadnought"

gang want door de "Dreadnought" werden de Duitse vlootplannen volkomen doorkruist en voelde Duitsland zich min of meer gedwongen nu ook tot de bouw van dit soort schepen over te gaan waarop de Britten weer besloten de zgn. Two Power Standard in te voeren waarbij bepaald werd dat de Britse marine steeds even sterk of sterker diende te zijn als de twee sterkste marines van andere landen tezamen.

De Liberalen in Londen zagen de marinewedloop tussen beide landen met gemengde gevoelens aan, Vooral de enorme kosten baarden hen zorgen. Ook in Duitsland waren er kringen die zich niet gelukkig voelden met de gang van zaken en die aandrongen op vermindering van de toenemende spanningen. Op 16 februari 1908 schreef Wilhelm II een persoonlijke brief aan de Britten waarin hij de Duitse marinewetten relativeerde en er nadrukkelijk op wees dat het Duitse vlootbouwprogramma niet bedoeld was als een uitdaging aan Engeland maar slechts om te voorzien in de behoefte de groeiende Duitse handelsbelangen te kunnen beschermen. (Kraft p.35)
Deze brief veroorzaakte, zoals gewoonlijk wanneer Wilhelm zich met de buitenlandse politiek bemoeide, grote opschudding, vooral in Duitsland zelf omdat de brief zonder medeweten van de Rijkskanselier zou zijn geschreven. Wilhelm's poging om wat rust te brengen in de Duits-Britse verhoudingen werkte dan ook eerder averechts.
Van Britse zijde waren er overigens wel enige pogingen gedaan de Duitsers te bewegen de wapenwedloop te verminderen maar deze pogingen vielen niet echt in vruchtbare aarde alhoewel Tirpitz wel adviseerde een flexibele houding aan te nemen en de Britse pogingen niet al te ruw af te wijzen.
Hij werd daarbij gesteund door de Duitse ambassadeur in Londen die waarschuwde voor de toenemende spanningen tussen beide landen hetgeen voor de Rijkskanselier weer aanleiding was Tirpitz om een schriftelijke verklaring te vragen waarin deze de garantie moest geven dat in geval van een conflict met Engeland, de Duitse vloot sterk genoeg zou zijn om een Britse aanval te weerstaan.
Natuurlijk kon Tirpitz dat niet waarop von Bülow aandrong op vermindering van het voorgestelde aantal te bouwen schepen om de Britten tegemoet te komen. Tirpitz weigerde dit echter pertinent en dreigde met aftreden waarop Bülow zijn tegenstand voorlopig opgaf. In 1909 echter ontstond er weer een conflict tussen beide heren toen bleek dat Engeland maar liefst acht Dreadnoughts op stapel wilde zetten. Wederom drong Bülow aan op matiging maar Tirpitz weigerde en adviseerde de Britse uitdaging met geduld te beantwoorden. (GP Vol 18.p.122)

Ook in Duitsland begon men de financiële consequenties die aan de ambitieuze bouwplannen verbonden waren, met zorg te bezien. De aanvankelijke belofte dat zo'n programma niet tot belastingverhoging zou leiden bleek niet houdbaar te zijn en men vreesde grote financiële problemen. Deze zorg werd zo groot dat toen Bülow in 1909 toch een voorstel indiende bij de Rijksdag tot een belastingverhoging met 500 miljoen mark, dit meteen het einde van zijn carrière betekende. Men weigerde de verhoging te accepteren en de Rijkskanselier was gedwongen ontslag te nemen.
Zijn opvolger, Bethmann Hollweg, wilde een wat voorzichtiger koers volgen. Ook hij wenste de Britten tegemoet te komen en adviseerde het aantal schepen te verminderen. Wederom weigerde Tirpitz maar nu greep de Keizer in en eiste van Tirpitz een rapport over de situatie en de mogelijkheden om met de Britten tot overeenstemming te komen.
Tirpitz gehoorzaamde ogenschijnlijk maar schreef een eenzijdig en onduidelijk memorandum waar hij ook nog erg lang over deed. Toen het uiteindelijk gereed was (1910) stonden er in Engeland juist verkiezingen voor de deur en men besloot te wachten tot die voorbij waren alvorens contact op te nemen met de Britse regering.
Zoals zo vaak, van uitstel komt afstel en Tirpitz bleef obstructie voeren tegen het plan om met Engeland te gaan praten en mede door een verandering in de publieke opinie in Duitsland en grote druk vanuit de Scheepsbouwindustrie, die steeds sterker ging aandringen op de bouw van meer schepen om zo de arbeiders aan het werk te houden, kwam er van de besprekingen niets meer terecht en het zou nog tot 1912 duren alvorens de gewenste onderhandelingen uiteindelijk plaats konden vinden.
Zoals gezegd, rond 1906 kwam Engeland dus met een formidabele uitbreiding van haar zeemacht door het gereedkomen van de eerste "Dreadnought". Engeland verzekerde daarmede haar positie als machtigste marine ter wereld voor jaren.
Men begreep overigens zeer goed dat de bouw van de "Dreadnought" zeker tot reacties zou leiden. Zelfs Britse conservatieve kringen erkenden later dat de bouw wel tot een verscherpte wapenwedloop met Duitsland moest leiden. (Kraft p.30)
De Britten kwamen nu met het lumineuze voorstel om op de tweede Haagse conferentie tot een soort ontwapeningsovereenkomst te komen en dienden zelfs voorstellen in tot verkleining van de eigen vloot.
Dit, op het eerste gezicht natuurlijk zeer positieve voorstel, bleek echter nogal misleidend. Engeland kon het zich, na de bouw van de "Dreadnought", veroorloven een aantal nu verouderde schepen af te voeren.
Iedereen kon begrijpen dat Engeland het zich kon permitteren gedurende enige tijd geen- of minder schepen te bouwen en/of verouderde schepen van de sterkte af te voeren. Door de "Dreadnought" had dit voor het land geen enkel serieus gevolg en dit werd later ook door lord Grey, de Britse minister van Buitenlandse Zaken, toegegeven toen hij stelde dat: "Engeland met de bouw van de "Dreadnought" een punt had bereikt waardoor het mogelijk werd de kosten aanzienlijk te reduceren zonder de nationale veiligheid in gevaar te brengen". (Kraft 101,102)
Het is dan ook niet geheel onbegrijpelijk dat Duitsland zich tegen de Britse voorstellen verzette immers, instemming daarmede stond gelijk met het aanvaarden van een voortdurende en te grote achterstand t.o.v. Engeland. Men zag het "limitation" voorstel als een poging Duitsland in de schuldhoek te plaatsen en deze overtuiging werd nog groter toen men in september van dat jaar geconfronteerd werd met berichten over een Brits-Russisch verdrag hetgeen men, terecht, als een uitbreiding van de entente zag.

Praten we over de wapenwedloop, dan was de bouw van de "Dreadnouht" in elk geval een belangrijke reden tot een aanzienlijke verscherping daarvan en als zodanig kan men niet alleen Duitsland daarvan de verantwoordelijkheid opleggen.
Tenslotte dan nog de stelling dat de bouw van de Duitse slagvloot een der belangrijke redenen was tot het ontstaan van de Eerste Wereldoorlog.
Een veel gebruikt argument maar ook hier weer, een onjuist argument.
De oorzaken van de Eerste Wereldoorlog vallen natuurlijk buiten het bestek van dit artikel maar die oorzaken lagen veel dieper en gingen veel verder terug dan de plannen voor het bouwen van een grote vloot. Ik merk slechts op dat bestudering van het Frans-Russisch - tegen Duitsland gerichte - verdrag van 1894 al veel inzicht geeft in de werkelijke redenen van het ontstaan van die oorlog. De toenemende Duitse economische macht was voorts een veel zwaarder argument voor Engeland om zich tegen Duitsland te keren dan het zo vaak aangehaalde vlootbouwprogramma.

5: Het volgende punt is de door Engeland steeds geuite beschuldiging dat zij getracht had een eind aan de bewapeningswedloop te maken en daartoe zelfs haar minister van Oorlog naar Berlijn zond (1912) maar dat deze besprekingen door keizer Wilhelm gesabotteerd waren. We hebben het dan over de z.g. "Haldane"besprekingen.
Ook hier moet worden opgemerkt dat de werkelijkheid anders was en dat de beschuldigingen, zoals zo vele anderen, door de jarenlang volgehouden Britse propaganda, een eigen leven zijn gaan leiden maar niet in overeenstemming waren met de werkelijkheid. Integendeel. Het waren niet de Duitsers- en het was niet keizer Wilhelm die deze besprekingen boycotten, maar de Britten zelf en wel in persoon van de Britse Minister van Buitenlandse Zaken, Edward Grey.



Viscount Haldane

Wat was het geval? We schrijven 1912 en zoals gezegd, in zowel Engeland als Duitsland gingen er stemmen op de wapenwedloop te beëindigen.
In Duitsland was het de reder Ballin, directeur van de machtige Hamburg-Amerikalijn welke contact op nam met zijn Britse zakenrelatie Sir Ernest Cassel, een bankier van Duitse afkomst en vriend van de Britse koning.
Ballin had zich tevoren verzekerd van de goedkeuring van Keizer Wilhelm en de Rijkskanselier en liet nu, via Cassel aan de Britse minister van Buitenlandse Zaken weten dat Duitsland interesse had om te praten over vermindering van de spanningen.
Omdat Grey onder grote druk van zijn eigen liberale partij stond om wat aan de wapenwedloop te doen, stelde hij, samen met de minister van oorlog, Haldane en met Churchill, die inmiddels tot de regering was toegetreden, een memorandum op welke als basis voor eventuele besprekingen met Duitsland zou moeten dienen.
Hierbij werden vier punten genoemd t.w
1: Duitsland zou de Britse superioriteit ter zee moeten aanvaarden.
2: Duitsland diende haar vlootbouwprogramma te stoppen..
3: Als tegenprestatie was Engeland bereid Duitsland te steunen bij haar koloniale aspiraties.
4: Engeland en Duitsland zouden niet deelnemen aan agressieve combinaties tegen elkaar.

Met dit memorandum op zak vertrok Cassel naar Berlijn waar Ballin een ontmoeting had georganiseerd met de Rijkskanselier.
Tot zijn verrassing deelde deze Cassel mede het memo te willen aanvaarden als uitgangspunt al wees hij er wel op dat de nieuwe vlootwet van 1912 reeds was ingediend bij de Rijksdag. Hij nodigde Grey echter uit naar Berlijn te komen.
Deze had daar waarschijnlijk niet opgerekend en stelde nu een aanvullende eis. Duitsland zou zich eerst nog bereid moeten verklaren de reeds ingediende vlootwet te modificeren.
Het antwoord kwam vlug en was in principe positief. Duitsland stelde wel als voorwaarde dat Engeland dan bereid diende te zijn zich positief t.o.v. Duitsland te oriÎnteren en in geval van oorlog neutraal te blijven.
Dit was Grey helemaal niet van plan, hij had zich al met huid en haar aan Frankrijk, waarmede men reeds vanaf 1905 militaire besprekingen gericht tegen Duitsland, voerde, gebonden.
Onder druk van de oppositie in eigen partij, wees hij verdere besprekingen met Duitsland echter niet af.
Hij besloot nu Haldane, de minister van Oorlog, naar Berlijn te zenden maar deze kreeg daarbij strikte instructies o.a. luidende: "Er kan geen sprake zijn van onderhandelingen. We wensen uitsluitend te worden geïnformeerd over hun bedoelingen en meer te weten te komen over hun Marinescheepsbouwplannen".

Morell, een Brits parlementslid schreef in zijn memoires over het vertrek van Haldane: "De regering zond Haldane naar Duitsland. Dit was een ongelukkige keus want hij behoorde tot het driemanschap dat verantwoordelijk was voor het geheime bondgenootschap met Frankrijk en bovendien was hij hoofd van het departement dat belast was met het toezicht op de wijze waarop aan dit bondgenootschap inhoud werd gegeven". (Morell.E.D. p.355)
Als het aan Grey had gelegen was er echter niemand naar Berlijn gegaan maar de druk van de oppositie was te sterk en Grey, zo zegt zijn biograaf, zag de missie Haldane dan ook meer als een gebaar naar de Radicalen die hem het liefst zagen vertrekken uit de regering.
Voor de zekerheid riep Grey nu de Franse ambassadeur bij zich en informeerde hem dat: "whatever developments may occur, we shall take care that they are not such as to impair our relations with France". (B.D.6 no 194) en daarmede werd de reis van Haldane naar Berlijn eigenlijk reeds overbodig gemaakt.
Tegelijkertijd werd in Londen, buiten Haldane om, besloten dat om te voorkomen dat hij zich te veel zou compromitteren bij de besprekingen, gezorgd zou worden voor het nodige politieke tegenwicht en dit tegenwicht werd verzorgd door Churchill, zoals gezegd, inmiddels lid van de regering geworden, met zijn beruchte "Luxe Flotte" rede direct na de opening van de Duitse Rijksdag.

Welnu, als tegenwicht was deze rede een eclatant succes. Ze sloeg in Duitsland in als een bom en gaf zelfs aanleiding tot grote consternatie in Engeland zelf m.n. bij zijn collega ministers en in de liberale partij.
Hoe het ook zij, tot zijn verrassing werd Haldane bijzonder vriendelijk ontvangen.
Op 8 februari had hij een gesprek met de Rijkskanselier en kreeg daarbij de indruk dat deze zijn bezoek zeer serieus nam en positief toenadering zocht.
De volgende dag had hij een onderhoud met de Keizer en admiraal Tirpitz.
Over de inhoud van dit gesprek lopen de meningen nogal uiteen. Het resultaat was echter dat Haldane het voorstel van de Keizer, die er geen doekjes om wond dat hij graag tot een vergelijk met Engeland wilde komen, om de technische kwesties voorlo-

pig even buiten beschouwing te laten en eerst een politieke oplossing te zoeken, aanvaardde.
Reeds de volgende dag werkte hij samen met de Rijkskanselier aan een formule waarmede de basis van een politieke overeenkomst werd gelegd en welke, tot zijn verrassing voor Duitsland aanvaardbaar bleek.
Deze voornaamste punten uit deze formule luidden:

1: Geen van beide landen zou overgaan tot een niet uitgelokte aanval op elkaar of deelnemen in een combinatie of ontwerp tot agressie tegen.
2: Indien een van beide landen verwikkeld zou raken in een oorlog die het niet zelf had uitgelokt, zou het andere land neutraal blijven en zijn uiterste best doen zo'n conflict lokaal te houden.
3: De hiervoor genoemde neutraliteit gold niet voor zover deze neutraliteit in strijd zou zijn met eventueel reeds bestaande overeenkomsten maar beide landen verplichtten zich alsdan geen nieuwe dergelijke overeenkomsten aan te gaan.

(gecombineerde Bethmann-Haldane formule)
Met deze formule op zak ging Haldane terug naar Engeland, de keizer en Kanselier achterlatend in de stellige overtuiging dat er zo goed als zeker overeenstemming bereikt was.
Haldane zelf moet dat ook zo hebben gevoeld getuige zijn uitlating dat zich hier een wereld-historische gebeurtenis had afgespeeld zoals in meer dan 50 jaar niet meer was voorgekomen. (Gr.Pol. Vol.31 no 11358)
Dat hij inderdaad optimistisch was blijkt ook wel uit een brief aan zijn familie waarin hij schreef:
"Ik ging niet naar Berlijn met de opdracht om een verdrag te sluiten, dat kan ook niet in zo'n korte tijd. Ik ging echter naar Berlijn met de intentie om te onderzoeken of zo'n verdrag tot de mogelijkheden behoorde.
Wat er uiteindelijk in Londen besloten zal worden kan ik niet inschatten maar de besprekingen waren zo positief dat ze mijn stoutste verwachtingen hebben overtroffen". (Morris.A.p.310)
Zijn positieve reacties en ferm uitgesproken oordelen hadden in elk geval in Duitsland de indruk gewekt dat hij, als minister, optrad namens het Britse kabinet en vooral Wilhelm zag zijn uitlatingen als even zovele toezeggingen van een met autoriteit beklede gezagsdrager.

Terug in Londen lichtte Haldane onmiddellijk de minister-president in die op zijn beurt zeer optimistische woorden sprak over de ontmoeting in het Britse Lagerhuis en ook Haldane zelf liet zich in het openbaar bij verschillende gelegenheden positief uit.
Spoedig echter trad er een doodse stilte in en de Duitsers wachtten tevergeefs op enige reactie. Die kwam echter niet en dat is ook niet verwonderlijk immers, in de concept-overeenkomst werd enige malen gesproken over "neutraliteit van Engeland ingeval van oorlog" maar dat paste in het geheel niet in de door Grey en de zijnen uitgezette politieke lijn, die namelijk voorzag in een samengaan met Frankrijk en Rusland, gericht tegen Duitsland.
Intern verzette Grey zich dan ook met hand en tand en weigerde de door Haldane bereikte resultaten te honoreren.
Hij eiste nu eerst concrete toezeggingen van Duitsland dat ze haar vlootwetten zou veranderen en draaide tegelijkertijd alle door Haldane gedane toezeggingen weer terug. (GP.Vol 31.128-145)
De Duitse Rijkskanselier, die van mening was dat Duitsland de wapenwedloop financieel niet zou kunnen volhouden en derhalve alles in het werk wilde stellen om met Engeland tot overeenstemmimng te komen, ontving nu via zijn ambassadeur te Londen bericht dat de Britten plotseling zeer afwij-

zend reageerden en hij verzocht de Keizer akkoord te gaan met enig uitstel bij het behandelen van een nieuwe vlootnovelle zodat hij wat meer tijd zou hebben na te gaan wat de reden van de Britse houding was.
Wilhelm II was zeer teleurgesteld en voelde zich bedrogen en in eerste instantie weigerde hij nu aan het verzoek te voldoen. De Rijkskanselier dreigde daarop zijn ontslag te nemen waarna de Keizer geen andere keus had en het uitstel aanvaardde. Op aandringen van de kanselier ging hij daarop zelfs akkoord met het op eigen initiatief uitstellen van de bouw van de geplande schepen indien Engeland dan akkoord zou gaan met de eerder met Haldane overeengekomen politieke formule.
Dit was de facto een enorme concessie en precies waar m.n. Churchill zo op aangedrongen had. Duitsland en de Keizer toonden hiermede zeer duidelijk dat het hen grote ernst was om met Engeland tot overeenstemming te komen en de wapenwedloop te beëindigen en het ging daarbij zeer ver in de tegemoetkomingen.
Helaas, wederom weigerde Grey om de toegestoken hand te aanvaarden. Hij eiste nu een volledige afgelasting van de nieuwe vlootwet en het is duidelijk dat daarmede de kans op een vergelijk volledig verkeken was. Wel volgde er nu nog een drukke uitwisseling van nota's maar men kwam natuurlijk niet meer tot een oplossing. Engeland wilde eenvoudig geen akkoord omdat het dan neutraliteit zou moeten beloven en Grey kon dat niet beloven omdat hij zich reeds volledig gecommitteerd had aan Frankrijk waarmede reeds zeer vergaande militaire afspraken gemaakt ware over een toekomstig gezamenlijk militair optreden tegen Duitsland.
Op 29 maart 1912 deed de Duitse ambassadeur in Londen nog een laatste poging om Grey tot andere gedachten te brengen maar deze deelde hem mede zich aan zijn eigen voorstellen te willen houden en daarmede beschouwde men te Berlijn de zaak toch wel als afgedaan.
Op 10 april gaf Duitsland Londen dan ook te kennen van verdere besprekingen af te zien, (Kraft. p.307-312) waarschijnlijk tot grote opluchting van Grey die daarmede van een lastig probleem werd verlost en Duitsland de schuld kon geven van het mislukken van de onderhandelingen daarbij o.a. verwijzende naar een uitspraak van de Keizer die stelde dat: "meine und des Deutches Volkes Geduld ist zu Ende". Grey vergat er wel bij te vermelden dat deze uitspraak op 5 maart gedaan werd toen het de Duitsers zonneklaar was geworden dat Engeland, hoe dan ook, niet tot een vergelijk wilden komen. En zo werd ook hier de geschiedenis geweld aangedaan, de waarheid verdraaid en de schuld bij Duitsland gelegd.

6: Vervolgens komen de Britse blokkadeplannen aan de orde.
In het voorjaar van 1905 ontving de Britse Marine Inlichtingendienst een leger-memorandum genaamd: "British military plans in case of war with Germany".
In dit memorandum werd een voorstel gedaan tot het vormen van een Brits expeditieleger van 120.000 man dat alsdan in N.Duitsland zou moeten landen om zo een tweede front te openen op het moment dat Duitsland met Frankrijk in oorlog zou geraken. Tijdens een bespreking op 3 oktober 1905 liet men dit plan echter weer vallen en werd besloten dat dit leger niet in Duitsland, maar in België of Frankrijk zou moeten landen en naast het Franse leger zou moeten opereren.
De plannen voor deze operatie werden daarna met de Fransen besproken en vanaf die tijd vond er jaarlijks overleg plaats tussen de Britse en Franse generale staven. In dit verband is het wellicht interessant te weten dat, vlak voor de oorlog uitbrak, Britse en Fran-

se officieren in maart 1914 de landing van het Britse expeditieleger tot in detail oefenden op Franse bodem (Amiens) waarbij m.n. de aan- en afvoer, het gehele tijdschema en het benodigde spoorwegmateriaal werd doorgenomen en gesimuleerd en zelfs de verversingen en maaltijden voor de Britse troepen en de plaats waar die zouden worden verstrekt, werden vastgelegd. (Stand To! no 10 1984) De bewering dat de Britten en Fransen door de oorlog overvallen werden mag gevoegelijk een mooi sprookje genoemd worden.

Intussen zat de Britse Marine ook niet stil
Ze stelde een blokkadeplan op dat als doel had de economische en politieke expansie van Duitsland een halt te kunnen toeroepen en dit plan zou uiteindelijk het centrale element worden van de Britse oorlogsvoorbereiding en is, zoals we weten, uiteindelijk ook met succes uitgevoerd..
Het plan was gebaseerd op de wetenschap dat de Duitse handel snel groeide, de consumptie per hoofd van de bevolking toenam en Duitsland daardoor steeds afhankelijker werd van het vervoer overzee van grondstoffen en voedsel. Voor dit vervoer had Duitsland onvoldoende schepen ter beschikking waardoor het ook afhankelijk was van buitenlandse scheepvaartmaatschappijen.
Voorts waren de Duitse havens gemakkelijk te blokkeren en zo'n blokkade zou de Duitse handel dan ook volledig stilleggen terwijl, als bijkomend voordeel, de daardoor vrijkomende markten automatisch in Britse handen zouden komen.
De opstellers van het plan concludeerden dan ook dat "The strangulation of Germany's commerce, would be a deadly blow to her".
Wat was er nu zo significant aan het Britse blokkadeplan?
Allereerst was het voor een deel onwettig maar opvallender nog was dat het voor de eerste keer was dat een land zich volledig richtte op de uithongering van de civiele bevolking en niet op de vernietiging van de vijandelijke strijdkrachten.
Het blokkadeplan druiste lijnrecht in tegen de "Declaratie van Parijs" (1856) en de daarna door de meeste landen- en ook door

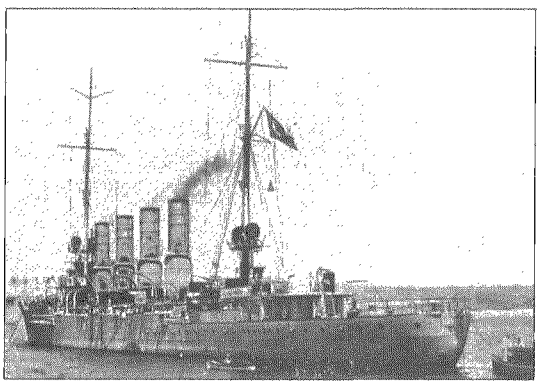

Het Duitse slagschip "Breslan" dat de Britse blokkade doorbrak.

Gr. Brittannië aanvaardde praktijk dat voedsel voor de civiele bevolking niet als contrabande beschouwd mocht worden gedurende oorlogssituaties.
In leidende Britse marinekringen, die overigens zelf aan de wetgeving terzake hadden medegewerkt, was men echter van mening dat men, als het zo te pas zou komen, zich niet zou moeten storen aan de "Declaratie van Parijs" en andere wetten terzake.
Admiraal Fisher verklaarde dan ook dat: "In the coming war, our commanders would sink every vessel they came across, hostile or neutral if it happened to suit them and that they should most certainly violate the declaration and every other treaty that might prove inconvenient". (Avner Offer, p.228)
Ook de First Lord of the Admiralty, lord Mackenna, verklaarde dat hij van mening was dat ook de Duitsers zich zeker niet aan de wetgeving zouden houden maar zo voegde hij daar aan toe:

"If they don't infringe it, we must invent an infringement".
(Grant Duff Diary 1911) Men heeft wel opgemerkt dat de bouw van de Duitse vloot niet aan z'n doelen heeft beantwoord omdat ze niet in staat gebleken is de Britse blokkade te breken en dat is dan een juiste opmerking. Tegelijkertijd moet dan echter worden opgemerkt dat ook het doel van de blokkade, nl het voorkomen van een grote landoorlog, niet werd gerealiseerd en dat het ruim vier jaar heeft geduurd voordat de blokkade effect sorteerde.

Uit dit alles blijkt wel dat de Britten reeds lang voor het uitbreken van de oorlog hun standpunt hadden bepaald en niet van plan waren zich daarbij te laten storen door mede door hen zelf opgestelde internationale wetgeving terzake. Natuurlijk bleef het Britse plan niet geheim en toen het in Duitsland bekend werd, versterkte dat wederom de mening dat een eigen vloot, die sterk genoeg zou moeten zijn zo'n blokkade te kunnen breken of mogelijk zelfs de Britten van hun plannen zou weerhouden, nu nog meer dan ooit een "must" was.

7: Tenslotte dan nog iets over de vraag of de bouw van de Duitse vloot werkelijk een bedreiging voor Engeland gevormd heeft.
In januari 1909 publiceerde de Britse admiraliteit een rapport met vergelijkende cijfers over de Duitse en Britse vloten waarin men stelde dat Duitsland rond 1912 over minstens 21 dreadnoughts zou beschikken.

Dit zou betekenen dat Engeland op achterstand kwam te staan en de admiraliteit eiste nu toestemming voor de bouw van acht extra dreadnoughts.
Churchill, lid van de commissie ter bestudering van de vermindering van de kosten voor defensie en nog geen minister, verzette zich daar heftig tegen.
Hij verwierp de berekeningen van de admiraliteit en beschuldigde hen "zich voor het karretje van de conservatieve partij te hebben laten spannen die doende waren met een leugenachtige paniek campagne om hun eigen agressieve doelen te bereiken". (Morris.A.p.144) Hij wees de eis van de marine dan ook in alle toonaarden af.
Ook Lloyd George verzette zich tegen de bouw van de acht schepen. Hij schreef later in zijn memoires dat men in 1913 nog berekend had dat de Britse vloot, zelfs zonder enige extra bouwinspanning, tot ver in 1917 oppermachtig over de Duitse vloot zou zijn, ook als Duitsland haar volle vlootbouwprogramma zou afronden.
E.e.a. had tot resultaat dat men uiteindelijk besloot slechts vier dreadnoughts te bouwen en de overige vier pas later, indien zou blijken dat dit echt noodzakelijk zou zijn. Dat was het niet, in 1912 bleek dat Churchill en Lloyd George gelijk hadden gekregen. De Duitsers bezaten toen pas 10 dreadnoughts en niet 21 zoals de Britse admiraliteit had voorspeld.

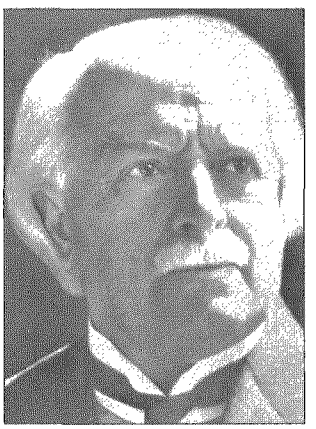
David Lloyd George

Opvallend was voorts, dat binnen de Britse regering wel degelijk de wens leefde om serieus tot afspraken met Duitsland te komen. Deze wens werd echter door de minister van Buitenlandse Zaken volledig afgeschermd en hij kreeg daarop dan ook enorm veel kritiek. Het kwam zelfs zover, dat nadat Grey wederom geweigerd had met Duitsland aan tafel te gaan zitten, een aantal ministers op eigen houtje een commissie

samenstelden teneinde dan zelf maar een conceptverdrag voor Brits-Duitse toenadering op te stellen en dit dan voor te leggen aan het gehele kabinet.
Het kostte Grey de grootste moeite deze "rebellie" te smoren maar kennelijk is hem dat gelukt want de zaak bloedde dood en spoedig daarna nam de onrust af en bleken de gemoederen bedaard.

Uit het bovenstaande, inclusief het vorige artikel, kunnen conform de behandelde punten de volgende conclusies getrokken worden.

De eerste is dat de bewering dat Duitsland geen grote vloot nodig had echt niet meer dan een bewering was, geuit overigens door de mogendheid die zelf de grootste vloot ter wereld bezat en een koloniaal Rijk had opgebouwd dat ca 25% van de wereld omvatte.
Het recht om een "global economic policy" te gaan voeren kon Duitsland al evenmin worden ontzegd. Het was van Engeland uiteraard nogal arrogant om daarvoor het alleenrecht op te eisen. Gr.Brittannië zag de wereld verdeeld in Britse-Franse en Russische invloedssferen en voor Duitsland was daarbij in hun optiek geen plaats.
Duitsland eiste echter, gezien haar economische en industriële ontwikkeling en gezien de enorme bevolkingsgroei, haar plaats onder de zon op en dit kon haar moeilijk kwalijk worden genomen. De stelling dat ze Engeland hiermede prikkelde is even juist als absurd.

Een tweede conclusie is dat de bewering dat Duitsland (en de Duitse keizer) er naar streefden de Britse vloot te overvleugelen, een bewering die te pas en te onpas wordt gebezigd, maar aantoonbaar onjuist is. Niet alleen werd in de Rijksdag door admiraal Tirpitz officieel het tegendeel medegedeeld, niet alleen kon men uit het openbaar gemaakte vlootbouwprogramma de juiste cijfers zien, de Rijkskanselier legde het maximaal te bouwen aantal Duitse schepen ook nog vast in zijn politieke programma juist om te voorkomen dat de vlootbouwwetten door Gr.Brittannie als bedreigend kon worden ervaren.
Dat de Britten dit toch zo ervoeren, mede als gevolg van een bewust onjuiste voorstelling van zaken door de admiraliteit, mag men Duitsland niet aanrekenen.
De Duitse vloot zou in een verhouding van 2 op 3 gebouwd worden en er is in Duitsland nimmer sprake geweest, nog in de geest nog de facto, van de wens tot het overvleugelen van de Britse vloot.

Daar komt nog iets bij.
De Duitse vloot werd niet gebouwd om tzt de Britse vloot aan te vallen in een offensieve actie. De Duitse vlootstrategie was onderdeel van een strategisch concept waarin het landleger een strijd op twee fronten zou moeten voeren (Frankrijk en Rusland) waarbij de vloot voor een permanente rugdekking in het noorden diende te zorgen, een strikt verdedigende taak derhalve. Dat dit zo was kan ook worden afgeleid uit de methode van bouwen van beide vloten. De Britten hechtten aan het zwaarst mogelijke geschut met de grootst mogelijk reikwijdte en de hoogst mogelijke snelheid en namen het nadeel van minder bepantsering daarbij voor lief terwijl de Duitse schepen veel zwaarder waren bepantserd maar lichter bewapend en ook minder snel. Het moge nog eens worden herhaald, de Duitse vloot was de absolute mindere van de Britse vloot, ze was ook niet bedoeld om de Britten te overvleugelen maar gericht op verdediging van een mogelijk 3e front, de Duitse Noordflank en de Oostzee. Dat is tegelijkertijd ook de verklaring voor de veel gestelde vraag

waarom Duitsland in 1914 de Britse troepentransportschepen niet de grond in boorde of de Russische vloot in de Oostzee probeerde te verslaan.. Het antwoord is dat dit een full scale zeeoorlog met de Britse vloot zou hebben betekend en die zouden de Duitsers zeker verloren hebben en daarmede zou de Duitse noordflank dan wijd open zijn gezet voor een Britse invasie op haar verder onverdedigde noordflank. Ook de Oostzeekustverdediging was van essentieel belang. Als de vijand er in zou slagen vaste voet te verkrijgen op de kust bij Pommeren, zou het Duitse Oostfront gevaar lopen. De facto heeft de Duitse vloot dus volledig voldaan aan de aan haar gestelde eisen want de Britse vloot heeft nimmer een serieuze poging ondernomen zo'n aanval op de flank uit te voeren en zo een derde front te vormen.

We trekken dan nu de derde conclusie en die is dat de verantwoordelijkheid voor de bouw van de vloot niet bij Wilhelm II heeft gelegen. Hij was een fervent voorstander, hij was de grote promotor, hij wendde al zijn invloed aan, maar de beslissing lag uiteindelijk bij de Rijkskanselier en in laatste instantie bij de Rijksdag. Het was de Rijksdag die de marinebegroting vaststelde en het was uiteindelijk ook de Rijksdag die de Rijkskanslier naar huis zond en daarmede eigenlijk ook een eind maakte aan admiraal Tirpitz vlootplannen. en ook dit feit blijft telkenmale onderbelicht als het over de verantwoordelijkheid van de keizer gaat, De macht van de Keizer was de facto omgekeerd evenredig aan de taal die hij vaak bezigde. In werkelijkheid was zijn invloed op de gang van zaken veel geringer dan men over het algemeen heeft gedacht.

De vierde conclusie is dat men de geweldige wapenwedloop die tussen Engeland en Duitsland ontstond, zeker niet geheel aan Duitsland en het Duitse vlootbouwprogramma mag wijten.
Men vergeet nogal eens dat de Britten reeds in 1889 hun "Naval Defence Act" indienden waarbij werd vastgelegd dat Gr.Brittannië in een periode van 20 jaar 50 nieuwe moderne slagschepen zou bouwen. Die Defence Act werd dus zo'n acht jaar vóór de eerste Duitse vlootwet ingediend en het is verwonderlijk dat dit feit nooit wordt genoemd maar wel de eerste Duitse vlootwet steeds breed wordt uitgemeten als een bedreigende actie van Duitsland op het gebied van maritieme macht.
Er was overigens ook sprake van een geweldige "overkill" aan reactie bij de Britten op die Duitse vlootwet. De Duitse vloot zou nimmer een werkelijke bedreiging voor het Ver. Koninkrijk worden en men wist dat ook, de cijfers waren bekend. Elk land dat zichzelf respecteerde had in die tijd een vloot die gebruikt werd om de buitenlandse politiek en internationale aanwezigheid te ondersteunen. Duitsland deed niet meer dan wat de USA, Japan, Rusland, Frankrijk en ook Engeland zelf reeds hadden gedaan. Engeland eigende zich, onder het mom van een let wel- niet bestaande "balance of power" het recht toe uit te maken wat andere landen zouden mogen doen en ze eigende zich dat recht toe op grond van haar machtspositie (een machtspositie die ze Duitsland overigens niet gunde) en op de angst voor de Duitse industriële ontwikkeling die steeds meer van haar eigen commerciële markten -op overigens volstrekt legale en correcte wijze- penetreerde.
Het is dan ook onjuist om de Duitse vlootwetten te beschouwen als verantwoordelijk voor het ontstaan van de Eerste wereldoorlog.

Op de vijfde plaats kan men concluderen dat het initiatief om besprekingen te openen met Engeland over vermindering van de wapenwedloop, van Duitse zijde kwam en dat Duitsland daarbij volledig te goeder

trouw te werk ging en zeer belangrijke concessie heeft gedaan. De Britse minister van Buitenlandse Zaken, Grey, was niet te goeder trouw. Hij liet de besprekingen slechts plaatsvinden om daarmede de oppositie tegemoet te komen, had zich echter reeds gecommitteerd aan Frankrijk, wenste een blokvorming van Frankrijk-Rusland en Engeland, gericht tegen Duitsland en heeft de besprekingen dan ook uiteindelijk, door het stellen van steeds meer - en nieuwe - eisen, bewust doen mislukken.

De zesde gevolgtrekking is dat het Britse blokkadeplan in strijd was met de mede door de Britten zelf opgestelde internationale wetgeving en niet gericht was tegen de Duitse strijdkrachten maar tegen de Duitse civiele bevolking en met als bij bedoeling de overname van de Duitse overzeese commerciële belangen.

Toen in 1918 de oorlog beëindigd werd, handhaafden de Britten deze blokkade nog bijna een jaar om te voorkomen dat het Duitsland zou gelukken haar commerciële activiteiten weer te hervatten alvorens de Britse industrie zelf haar overzeese posities, dmv het afsluiten van langjarige contracten, konden zeker stellen. Als gevolg daarvan, stierven er, een jaar na de oorlog, nog steeds Duitsers door gebrek aan voldoende voedsel.

De laatste conclusie is dan dat de Britse marine de politici bewust verkeerd heeft voorgelicht over de omvang en betekenis van het Duitse vlootbouwprogramma waardoor er een overreactie van Britse zijde op dit bouwprogramma kwam welke geleid heeft tot een verscherping van de wapenwedloop en ook hiervoor kan men Duitsland niet verantwoordelijk stellen..

• • • • • • • • •

R. Springer, majoor der mariniers

HET ONTSTAAN EN DE OPRICHTING VAN HET KORPS MARINIERS

Deel van de lezing, op 10 juni 1998 tijdens de excursie naar het Mariniersmuseum der Koninklijke Marine gehouden

Waren scheepssoldaten vanaf de oudheid, ten tijde van de Grieken en Romeinen, tot in de 16e en 17e eeuw voornamelijk bedoeld als soldaten aan boord van schepen, speciaal opgeleid voor het nabij- en het entergevecht, in een latere periode werden zij als specialisten ingezet voor amfibische operaties. De term scheepssoldaten, zoals vroeger de benaming voor de mariniers luidde, is altijd nauw verbonden geweest met de maritieme oorlogvoering. Het is moeilijk een nauwkeurige definitie van het begrip scheepssoldaat te formuleren, omdat zowel de wijze van oorlogvoeren als de manier waarop van de scheepssoldaten gebruik werd gemaakt in de loop der eeuwen veranderde. Toch is er een aspect, dat als een rode draad door de geschiedenis van het korps loopt: de verbondenheid met de koninklijke marine en de zee.

Begin 1600 bestond de bemanning van de schepen van de Republiek, 's Lands vloot, uit matrozen en soldaten van het leger, de landmacht. Indien er schepen met soldaten moesten worden uitgerust, dan lichtte men uit het staande leger zoveel voetvolk als



nodig was om de bemanning voltallig te maken. De strijd ter zee stelde speciale eisen en men kon van een landsoldaat niet verwachten dat hij zich snel aanpaste aan boord van een slingerend schip, waarbij hij tevens optimaal gebruik moest kunnen maken van zijn wapens. De taak van deze soldaten aan boord was het onderhouden van het geweervuur met het vijandelijke schip tijdens het zeegevecht. De schepen misten in die tijd geschut dat snel kon schieten en accuraat was. Hierdoor gebeurde het regelmatig dat de schepen elkaar op pistoolafstand beschoten, waarna tot entering werd overgegaan. Goede vaardigheid in het gebruik van geweer, pistool en sabel speelde bij de toen gevolgde wijze van oorlogvoering ter zee een grote rol en was dus essentieel.

Na de vrede van Munster in 1648, nu dus 350 jaar geleden, was de landmacht danig in verval geraakt. Mede hierdoor werden niet de beste soldaten naar zee gezonden, maar dikwijls lieden, die te jong, te oud of door ziekte ongeschikt waren. Aan een geneeskundige keuring deed men in die goede oude tijd niet veel. Men zorgde hoofdzakelijk dat het vereiste aantal mensen aan boord kwam. Vaak niet behoorlijk gekleed, slecht uitgerust en bewapend kwamen de soldaten aan boord, als de schepen al zeilklaar waren. Niet gewend aan het zeeleven werden de soldaten in een vreemde omgeving te werk gesteld onder militaire meerderen die zij niet kenden, maar waarmee zij wel dienden oorlog te voeren. Aan het einde van de reis, wanneer de vloot terugkeerde in de haven, werden de soldaten van boord gezet zonder voedsel en geld. Zij dienden dan op eigen gelegenheid, soms bedelend, naar hun garnizoen terug te keren. Het zal niemand verbazen, dat de motivatie van de soldaten onder deze omstandigheden niet optimaal was. Al op 10 december 1627 schreef luitenant-admiraal Van Dorp in afkeurende zin over het tijdelijk gebruik van gewone soldaten op de vloot en drong hij er op aan compagnieën op te richten die uitsluitend moesten worden bestemd voor dienst op zee.

In die zelfde tijd werden de schepen door zeer kundige kapiteins gecommandeerd en werd de vloot bemand met ervaren zeelieden. De tucht liet echter dikwijls te wensen over. Ook bestond er weinig eenheid voor wat betreft de uitrusting en bemanning der schepen. Dit kwam omdat de 5 colleges der admiraliteit, te weten Friesland, Amsterdam, Rotterdam, West-Friesland en Zeeland, hiermee belast waren. De kosten moesten door een ieder afzonderlijk betaald worden. Een meer geregelde en doelmatige werving en organisatie van de scheepsbemanningen was gezien de wijze van oorlogvoeren ter zee zeer gewenst.

Gedurende de eerste Engelse oorlog van 1652-1654 bleek duidelijk, dat de Nederlandse zeemacht niet tegen de Engelse was opgewassen. Men vond, dat de aan boord ingescheepte soldaten niet voldeden aan de verwachtingen. De roep om verbetering gaf aanleiding tot een lange briefwisseling tussen de Staten van Holland, West-Friesland en de Raad van State met de Staten-Generaal. In 1659 diende de Raad van State een voorstel in bij de Staten-Generaal om naast 6000 zeelieden in vaste dienst enkele compagnieën van de landmacht uitsluitend voor de dienst op de oorlogsschepen van de vloot te bestemmen. Dit voorstel werd door de admiraliteit in Amsterdam tegengehouden, aangezien zij dit voorstel als een beperking

van hun rechten en vrijheid van handelen zagen. Het duurde nu weer 5 jaar, voordat er enig schot in deze zaak kwam. Het ging dus op z'n elf en dertigst. Dit zou kunnen duiden op vertraging door de Friese admiraliteit, want, zoals u ongetwijfeld weet, komt de uitdrukking elf en dertigst van 11 steden en 30 dorpen, waarmee de Staten van Friesland overleg moesten voeren. Op aandrang van de Staten van Holland kwam in 1664 een plan tot stand. Dit plan hield in dat op 23 december 1664 alle compagnieën voetvolk oftewel infanterie met 25 man versterkt werden. De 4000 aldus verkregen soldaten waren bestemd voor dienst aan wal, maar voornamelijk om als soldaten en matrozen aan boord van de oorlogsschepen dienst te doen. Het werd niet nodig gevonden dit contingent in een of andere vorm te organiseren.

Zo voer in 1665 de vloot met deze *soldaten de marine* en ook nog landsoldaten, aangezien het aantal zeesoldaten onvoldoende was, naar zee. Als kader van de ingescheepte zeesoldaten traden korporaals en sergeanten op. Officieren waren niet aanwezig. Aan boord raakten deze landrotten in de verdrukking en werden door het zeevolk geminacht. De krijgstucht onder hen liet veel te wensen over. Dit leverde in de rampzalige slag van Lowestoft van 13 juni 1665 niet het gewenste resultaat. Luitenant-admiraal Johan Evertsen schreef hierover aan de Staten-Generaal dat "de soldaten de marine zich zo slecht gedroegen dat dit niet te beschrijven was". Na deze ervaring werden de *soldaten de marine* onder kapiteins en luitenants der landmilitie ingescheept. Met dacht hierdoor de krijgstucht beter te kunnen handhaven. De Staten van Holland, voorgelicht door de raadpensionaris Johan de Witt, waren van mening, dat deze reorganisatie onvoldoende verbetering garandeerde. Zij waren van oordeel, dat het mengen van zeesoldaten met gewone landsoldaten schadelijk was voor de dienst ter zee. Een brief van 23 juni 1664 aan De Witt van de heer Herman Ghijssen, die voor handelsaangelegenheden van Dordrecht naar Engeland was gereisd, heeft mogelijk ook invloed gehad op de beeldvorming van de raadpensionaris. Deze heer Ghijssen vergeleek in zijn brief de samenstelling van de vlootbemanning van de Nederlandse en Engelse marine en kwam tot de conclusie, wilde de Nederlandse marine op gelijke voet met de Engelse marine kunnen vechten, dat het kunnen beschikken over 4000 zeesoldaten, geschikt om aan boord te dienen, noodzakelijk was.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat zich bij de opkomst van grote maritieme Europese mogendheden, zoals in die tijd Spanje, Engeland en Nederland, de behoefte aan speciaal voor het gevecht getrainde eenheden voordeed. Niet alleen op operationeel gebied, maar eveneens als handhavers van orde, tucht en discipline werd hen een speciale militaire taak toebedeeld in de maritieme gevechtsorganisatie. Marinierskorpsen van de eerder genoemde landen werden rond deze tijd speciaal voor dat doel in het leven geroepen. Het Engelse korps mariniers dateert van 1664 en het Spaanse korps mariniers zelfs van 1658.
Na advies te hebben ingewonnen van de luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland, Michiel Adraansz. de Ruyter, wist Johan de Witt een besluit uit te lokken van de Staten van Holland tot oprichting van een *"Regiment de Marine"* met eigen officieren, verdeeld in 19 compagnieën. Dit regiment diende in plaats van het contingent "Soldaten de marine". Dit besluit werd op 10 december 1665 afgekondigd. Deze datum wordt beschouwd als de datum van oprichting van het "Korps Mariniers".
Het bevel over het eerste regiment de marine werd opgedragen aan kolonel Willem Joseph baron van Ghent. Voordat Van Ghent

tot commandant van het regiment de marine werd aangesteld, was hij ongeveer 20 jaar bij de landmacht in dienst en alleen met de zeemacht in aanraking geweest gedurende de onderneming van De Ruyter tegen het eiland Funen in 1659. Aangezien hoofdofficieren van het regiment tevens het bevel over een oorlogsschip voerden, voer Van Ghent op 1 juni 1666 onder bevel van De Ruyter als commandant van de Gelderland uit om de vijand op te zoeken en slag te leveren. Zowel de opleidingskazerne te Rotterdam als de Vereniging van Officieren der Mariniers dragen zijn naam met gepaste trots. Het regiment bestond uit 18 compagnieën van 120 man en een kolonelscompagnie van 170 man, totaal 2330 man. Aan boord vielen de mariniers onder de krijgswetten van het scheepsvolk, aan de wal waren de mariniers onderworpen aan de krijgswetten van de landmacht.

De overige provinciën volgden het voorbeeld van Holland niet, daar bleven de mariniers verdeeld over de compagnieën van de landmacht. Op 7 augustus 1666 werd door de Staten van Holland besloten nog 20 compagnieën uit de landmacht voor dienst op de vloot te bestemmen. Deze compagnieën werden in 1667 gereorganiseerd tot marnierscompagnieën, maar bleven deel uitmaken van hun oorspronkelijke regimenten. Pas in 1669 worden deze compagnieen verenigd tot een tweede regiment de marine. Door sommigen wordt geconcludeerd, dat sedert de invoering van deze regimenten er meer tucht heerste onder al het krijgsvolk, werkzaam op de vloot, en dat men beter zijn plicht en taak vervulde. Hieruit wordt dan weer de conclusie getrokken, dat de oprichting van de beide regimenten niet alleen gunstig werkte op het personeel van die regimenten zelf, maar ook op hun directe omgeving.

Pas in december 1817 wordt de naam "Korps Mariniers" officieel ingevoerd. Eigenlijk kan men dan pas formeel spreken van mariniers.

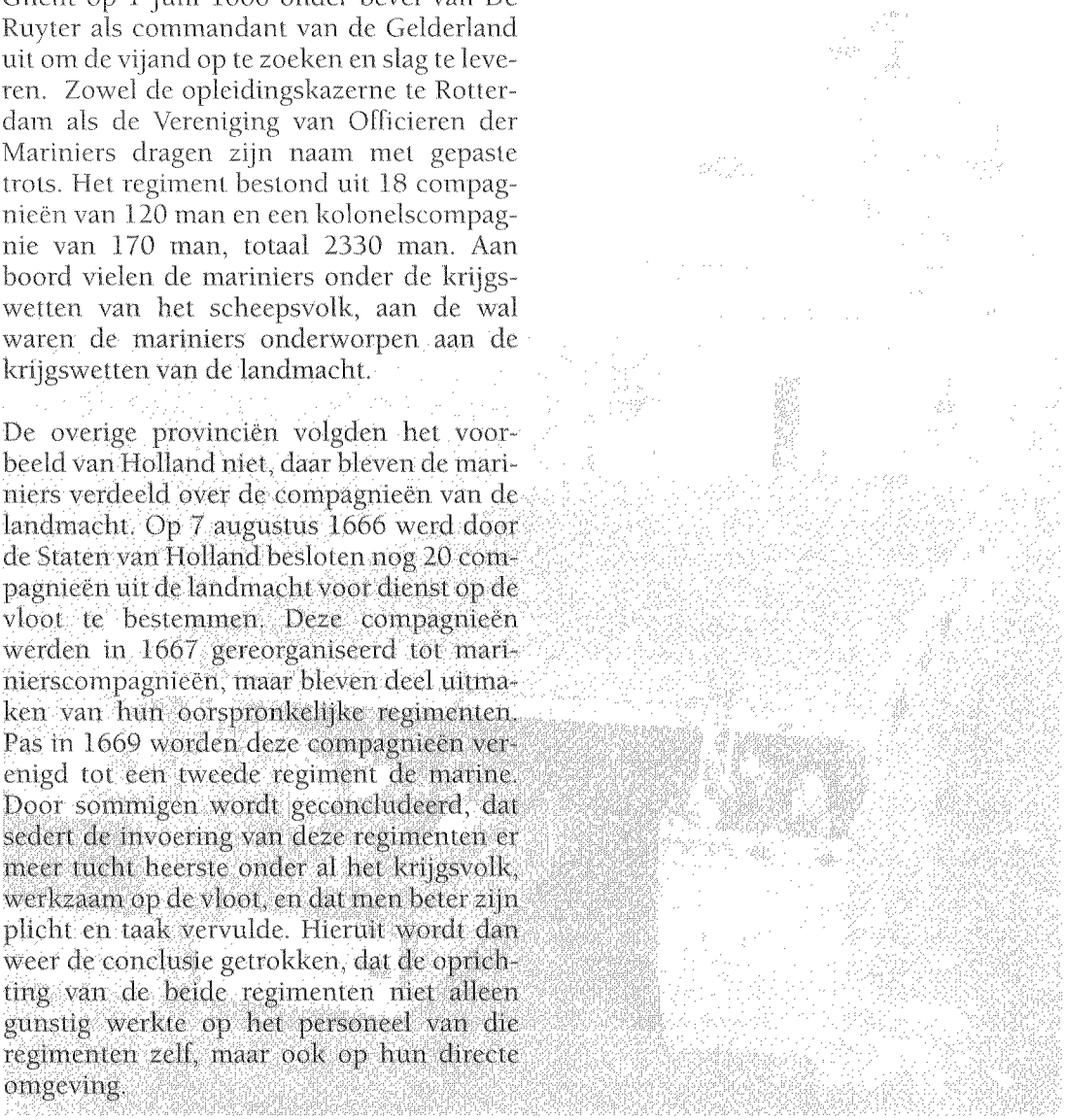

R. Springer, majoor der mariniers

HET VAANDEL VAN HET KORPS MARINIERS

Deel van de lezing, op 10 juni 1998 tijdens de excursie naar het Mariniersmuseum der Koninklijke Marine gehouden

Al in 1867 bepleitte onder anderen Van Braam Houckgeest voor een vaandel voor het Korps Mariniers en in 1886 werd deze wens herhaald. Het vaandel van het Korps Mariniers werd echter pas op 16 september 1929 door Koningin Wilhelmina op het Haagse Malieveld uitgereikt. Het is een van de oudste vaandels van onze krijgsmacht. Het is echter niet het oudste vaandel van de Koninklijke Marine, aangezien het vaandel van het Korps Adelborsten in 1904 is uitgereikt.

De voorzijde van het vaandel is een oranje veld met in het midden een gouden W, gedekt door een kroon. In de vier hoekpunten zijn de gebieden, waar wapenfeiten hebben plaats gevonden, in goud geborduurd. De gebieden op het eerste vaandel zijn:
Linksboven: Spanje-Algiers, West-Indië, Seneffe
Rechtsboven: Kijkduin-Doggersbank, Atjeh- Bali, Chatham
Na de Tweede Wereldoorlog werden toegevoegd: Rotterdam, Oost-Java, Javazee. Na de Politionele acties en het verlies van Nieuw-Guinea werden andere benamingen aangebracht, namelijk werden Oost-Java en Javazee samengevat in Java en werden Madoera en Nieuw-Guinea toegevoegd:
Linksonder: Rotterdam, Javazee
Rechtsonder: Java en Madoera, Nieuw Guinea
Onderaan in het midden van het vaandel staat aan deze zijde "1665 Korps Mariniers". Aan een lint is bevestigd het Ordeteken van Ridder der 4e klasse der Militaire Willemsorde. In het Koninklijk Besluit van 4 december 1946 over de toekenning werd gesteld, dat het Korps Mariniers na zijn oprichting in 1665 bij verschillende gelegenheden in en buiten Europa zich schitterend heeft onderscheiden door plichtsbetrachting en strenge discipline. Ook na de stichting van de Militaire Willemsorde in 1815 heeft het Korps Mariniers - zijn traditie getrouw - in de strijd uitgemunt door uitstekende daden van moed, beleid en trouw van officieren, onderofficieren, korporaals en manschappen, waarom in de jaren 1816 t/m 1906 67 onderscheidingen in de Militaire Willemsorde aan hen konden worden uitgereikt.

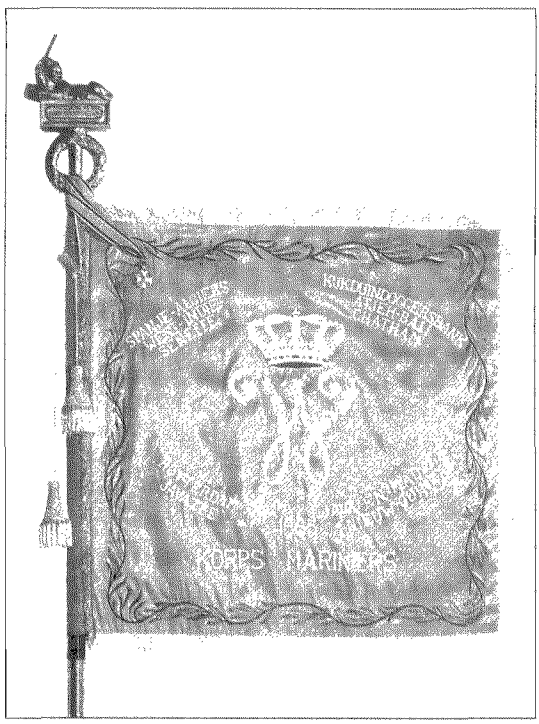

Een korte omschrijving van de wapenfeiten op het vaandel in chronologische volgorde:

CHATHAM 1667
Reeds in 1667, tijdens de Tweede Engelse Oorlog, werd het Korps voor de eerste maal amfibisch ingezet tijdens de befaamde tocht naar Chatham van 21-23 juni. Commandant van het smaldeel, dat de Medway op voer, was luitenant-admiraal Van Ghent. Deze trad hier overigens niet op als kolonel van het regiment de marine. De troepen, die fort Sheerness veroverden, waren voor het merendeel zeesoldaten. Conform de nu geldende definities zou men deze actie een schoolvoorbeeld van een amfibische raid kunnen noemen.

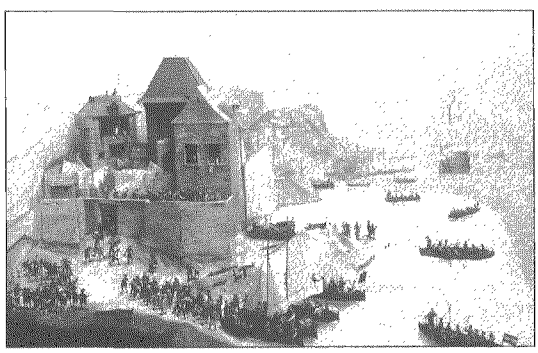

KIJKDUIN 1673
Tijdens de in 1672 door Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen begonnen oorlog voeren de gezamenlijke Franse en Engelse vloten regelmatig langs de Hollandse kust met de bedoeling een landing uit te voeren. De zeeslag bij Kijkduin vond plaats op 21 augustus 1673. Aan deze slag werd door 2747 zeesoldaten deelgenomen. Het verlies van de slag noodzaakte de vijand van een landing af te zien.

SENEFFE 1674
In deze periode werden de mariniers te land ingezet in de strijd tegen de Franse koning Lodewijk XIV. In een poging van Willem III naar de Franse grens door te dringen, namen zij onder leiding van kolonel François Palm deel aan de slag bij Seneffe, gelegen in het tegenwoordige België. Onder de vele gesneuvelden was François Palm. Eén van de opperbevelhebbers was Johan Maurits van Nassau, wiens wapenspreuk "Qua Patet Orbis" "Zo wijd de wereld strekt", op 10 december 1946 door Koningin Wilhelmina aan het Korps mariniers werd geschonken.

SPANJE 1702-1713
Na de vrede van Nijmegen in 1678 werd de sterkte van de mariniers rigoureus ingekrompen, een verschijnsel dat in tijd van vrede steeds weer zou optreden. Pas in de strijd om de Spaanse troon vond enige uitbreiding plaats. Van 1702-1713 in de strijd om die Spaanse troon vond voor het eerst nauwe samenwerking met de Britten plaats. Tijdens gecombineerde acties van de Engelse en Nederlandse vloot werden in Spanje amfibische operaties uitgevoerd, waarvan de actie tegen Gibraltar in 1704 de belangrijkste was. Achttienhonderd Nederlandse en Britse mariniers veroverden deze sterke natuurlijke vesting, die sedertdien in bezit bleef van Engeland, en daarmee de toegang tot de Middellandse zee. De Royal Marines voeren heden ten dage de naam Gibraltar nog in hun korpswapen.

WEST-INDIË 1763- 1777
In 1763 brak in Berbice, een kolonie ten westen van Suriname, thans gelegen in Guyana, een opstand van de slaven uit. Op korte termijn werd een regiment onder leiding van Jan Marius de Salve te Texel ingescheept om overzee orde op zaken te stellen. Bij de terugkeer in het vaderland besloten de Staten van Holland dit regiment niet te ontbinden, maar permanent in dienst te houden als een "Regiment mariniers tot het doen van expedities overzee en voorts op schepen van oorlog". Duidelijk sprak uit deze beslissing dat men toen al de noodzaak inzag om over

een snel inzetbare amfibische macht te beschikken.
Al spoedig, namelijk in 1773, werd de eenheid weer ingezet en zelfs versterkt met een tweede regiment mariniers. Onder leiding van Kolonel Louis Henry Fourgeoud werd in Suriname de rust, die verstoord was door een slavenopstand, hersteld.

DOGGERSBANK 1781
De Republiek wilde in de Amerikaanse Vrijheidsoorlog niet openlijk partij kiezen, maar steunde in stilte de opstandelingen door hen, vooral vanaf Sint Eustasius, te bevoorraden. In het laatste conflict met Engeland, de door Engeland ontketende Vierde Engelse Oorlog, werd het eiland door de Engelsen veroverd. Het enige succes voor de Republiek was de zeeslag bij Doggersbank, waarbij de mariniers, aan boord van de oorlogsvloot, zich onderscheidden.

ALGIERS 1816
In 1816 werd, in wederom een gezamenlijke actie met de Britten, opgetreden tegen Algiers om het plunderen van de schepen door de Algerijnen te laten stoppen. Ditmaal werden de mariniers aan boord van de schepen ingezet bij het 9 uur durende bombardement van Algiers. Als resultaat werd de handelsvaart niet meer belemmerd en werden ruim 1000 christenslaven, waaronder 300 Europeanen, bevrijd.

BALI 1846-1849
In Nederlands-Indië hadden de mariniers tot taak bij te dragen aan het pacificeren en onder gezag van het koloniaal bestuur brengen van dit uitgestrekte gebied. Dit werd, onder andere op Bali, in samenwerking met de vloot en de landmacht uitgevoerd. De Vorsten op Bali kwamen een verdrag over het afschaffen van de slavenhandel niet na. Pas na een derde expeditie, waaraan ook mariniers deelnamen, werd het Nederlands gezag hersteld.

ATJEH 1873-1876
Mariniers namen aan de Atjeh-oorlog deel van 1873 tot 1876 en in 1890, 1893 en 1897, evenals de acties op Bali in samenwerking met de vloot en landmacht. Atjeh is het noordelijk deel van Sumatra. Op 26 maart 1873 verklaarde Nederland de Sultan van Atjeh de oorlog. De eerste Atjeh-expeditie ving op 6 april aan met een schijnlanding. Op 8 april werd op dezelfde plaats de daadwerkelijke landing uitgevoerd. Het ontschepen duurde in totaal 5½ uur. Na verschillende acties werden de marine-eenheden op 13 april terug genomen. De landingsdivisie had niet naar behoren gefunctioneerd. De reden hiervoor kan de samenstelling van de eenheid geweest zijn. Mariniers en matrozen, waaronder zeer jeugdigen, kwamen van verschillende schepen. Zij werden deels door kader geleid, dat zij niet kenden en vice versa. Het geheel was vooraf niet geoefend en vormde zodoende geen eenheid om oorlog mee te voeren. De expedities van november 1873 - februari 1874, november 1874 - januari 1875 en december 1875 - februari 1876 verliepen daarentegen voor de eenheden mariniers zeer succesvol. Veel mariniers ontvingen de Militaire Willemsorde of werden eervol vermeld.

ROTTERDAM 1940
De verdediging van de Maasbruggen te Rotterdam in de meidagen van 1940 spreekt nog steeds tot de verbeelding.
Als gevolg van het De Vletter-oproer in Rotterdam, dat in 1868 plaatsvond, verzocht de gemeente van Rotterdam aan de regering om een vast garnizoen te mogen hebben. Aangezien de marinewerf in Vlissingen werd opgeheven en hier 2 compagnieën mariniers in garnizoen lagen, kwamen deze vrij. De regering bood deze mariniers aan de stad Rotterdam aan, onder voorwaarde dat de stad Rotterdam voor het onderhoud van de daar nog bestaande kazerne zou zorg dragen. Dit voorstel werd door het gemeentebestuur

aangenomen. Op 1 mei 1869 werd het mariniersgarnizoen van Vlissingen naar Rotterdam verplaatst. Sindsdien zijn Rotterdam en de mariniers met elkaar verbonden en is er steeds een goede verstandhouding tussen de bevolking van Rotterdam en het Korps Mariniers geweest.

JAVA en MADOERA 1942/1946-1949
Verdeeld over detachementen over de vloot, namen mariniers in februari 1942 deel aan de slag in de Javazee. Te land waren mariniers in 1942 op Java als Marinebataljon ingedeeld bij de 3e divisie KNIL. In pogingen de Japanners te weerstaan onderscheidden zij zich onder andere bij de gevechten bij Ngandjoek en Kertosono.
Java en Madoera 1946-1949 slaat op de wapenfeiten van de Mariniersbrigade tijdens de Politionele acties.

NIEUW GUINEA 1962
Deze toevoeging verwijst naar wat men wel noemt de vergeten oorlog of soms ook wel de niet-verklaarde oorlog tussen de Republiek Indonesië en Nederland, leidend tot de overdracht van Nederlands Nieuw-Guinea aan Indonesië.

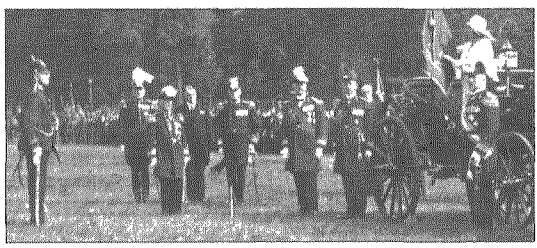

• • • • • • • • •

J. Nuis

HET DE VLETTER-OPROER

In de lezing "Het Vaandel van het Korps Mariniers" van majoor der mariniers R. Springer tijdens de excursie op 10 juni 1998 naar het Mariniersmuseum en in de bewerking tot het hiervoor afgedrukte artikel met dezelfde titel wordt het De Vletter-oproer gememoreerd. Wat was dat oproer, wie was De Vletter?

Jacob de Vletter (1818-1872) was onderwijzer, zaakwaarnemer en redacteur van een tijdschrift in Rotterdam. Hij was een sociaal bewogen man, die zijn opinies ondersteunde met duidelijke acties, waarvoor hij van de in erbarmelijke omstandigheden levende arbeidersbevolking steun kreeg. Als voorbeeld, in Rotterdam mocht slechts in enkele grachten worden gezwommen. De Vletter was echter van mening, dat dat overal moest kunnen en dat er een zwembad moest komen. Als actie om dit te bewerkstelligen ging hij zelf in de Maas zwemmen en zette hij een rel op touw. Zijn arrestatie volgde. Na de daaropvolgende vrijspraak bepleitte hij zijn standpunt in een brochure, die hij opende met een citaat van Multatuli: Zeg voortaan waar het opstaat.
In Rotterdam dienden de groenteschippers tot hun ongenoegen hun lading op bepaalde plaatsen te lossen. De Vletter startte een actie om de schippers overal de groente te mogen laten lossen. Hij begon stemming te maken en kreeg op 1 oktober 1868 voor het stadhuis en het hoofdbureau van politie een grote menigte op de been. Deze bestormde en richtte grote schade aan aan die en andere gebouwen. De politie raakte ernstig in het nauw. Op verzoek van Burgemeester Van Vollenhove kwam al diezelfde dag een escadron huzaren uit Den Haag aan om de orde te herstellen. De volgende dag arriveerden nog meer militairen. In juli 1869 werd De Vletter tot 10 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Om zijn ernstige ziekte werd hij spoedig al vrij gelaten, waarna hij in 1872 overleed.
Bron: Gemeentearchief Rotterdam

• • • • • • • • •

S.J. de Groot

DE LANDINGEN VAN EEN NEDERLANDS EXPEDITIE-KORPS OP DE FRANSE WESTKUST IN 1674 ONDER LEIDING VAN MEESTER-GENERAAL GRAAF VAN HORNES

Het aan land zetten van soldaten vanuit zee om, voor kortere of langere duur, acties te ondernemen tegen een vijand, werd al door de Watergeuzen toegepast. Ook de schepen van de Oost- en West Indische compagnieën voerden soldaten mee om amfibisch te worden ingezet. Bepaalde regimenten van het Staatse leger stonden regelmatig troepen af voor de dienst op 's Lands vloot. Het uitlenen van troepen voor de zeedienst kwam niet tot een einde toen op 10 december 1665 de Staten van Holland en West-Friesland besloten om over te gaan tot de oprichting van een vast korps zeesoldaten, de mariniers.[1]

Ook officieren van het Staatse leger werden "uitgeleend" voor deze taak. Dat bevelvoerders van de zeestrijdkrachten alle eer van landingen aan zich trokken, zal niemand echt verbazen. Zeker niet als het gaat om een eigenzinnig luitenant-admiraal als Cornelis Tromp.[2] Tromp had nog maar kort tevoren zes jaar zonder werk gezeten. Zijn gedrag tijdens de Tweedaagse Zeeslag (4 en 5 augustus 1666) leidde tot zijn ontslag. Pas in het voorjaar van 1673 werd hij weer aangesteld.[3] In het "Rampjaar" (1672) begon een oorlog tussen de Republiek en de Engelsen, Fransen en het Bisdom van Munster en Keulen. Door allerlei factoren ging de Republiek toch niet ten gronde. Op zee werden successen behaald door onder andere De Ruyter (Solebay, Kijkduin). Kortzichtigheid van de Franse Koning Louis XIV en de militaire talenten van Prins Willem III deden de strijd te land ten goede keren voor de Republiek. Op 19 februari 1674 haakten de Engelsen af en werd de Tweede Vrede van Westminster gesloten. De Oorlog zou pas op 16 augustus 1678 door vrede met Frankrijk te Nijmegen beëindigd worden. Deze bijdrage is geschreven om de rol van Willem Adriaan Graaf van Hornes (Van Hoorne), meester-generaal der artillerie, bij landingen in 1674 nader te belichten en te wijzen op zijn rol daarbij en hem ten slotte zelf aan het woord te laten.



Wilhem Adriaen, Grave van Horne uit: J.K.H. de Roo van Alderwerelt, De Grootmeester en De Inspecteurs der Artillerie van de Koninklijke Landmacht van 1814 tot 1939, Den Haag

Van Hornes stamde uit een oud Zuid-Nederlands geslacht. Verscheidene voorvaderen en familieleden dienden bij het Staatse leger, zowel bij de landmacht als bij de mariniers.

Willem Adriaan Graaf van Hornes, heer van Batenburg en Kessel, heer van Oldekerk, Brechten, was een zoon van Johan Belgicus, Graaf van Hornes en Johanna van Bronckhorst van Batenburg. Zijn broer, genoemd naar de vader, Johan Belgicus, was kolonel der mariniers op dezelfde expeditie in 1674, maar hij voer mee met de vloot van De Ruyter naar Martinique. Willem Adriaan was gehuwd met Anna van Nassau, een dochter van Willem Maurits van Nassau en Maria van Aerssen van Sommelsdijk. Uit dit huwelijk kwamen drie dochters voort. Van Hornes doorliep de rangen van hoofdofficier, sergeant-majoor

(veel later zou deze rang, in feite majoor, overgaan naar de onder-officiersrangen), generaal-majoor der infanterie (17 januari 1668), meester-generaal der artillerie, vergelijkbaar met de rang van luitenant-generaal (12 april 1672), gouverneur van Heusden en gouverneur van Vlaanderen (1688).
Van Hornes heeft aan verscheidene krijgsverrichtingen te land en ter zee deelgenomen. Hij was kolonel tijdens de tocht naar de Thames (1667) en nam deel aan de veroveringspoging van het kasteel van Harwich (12 juli 1667). Bij deze gelegenheid werden 1500 man geland. Door laag water en gezonken schepen konden de Nederlandse fregatten niet dicht genoeg bij het kasteel komen om dit te beschieten en het kasteel bleek onneembaar. Zonder buitensporige verliezen scheepten de troepen zich weer in.
Van Hornes onderscheidde zich voorts gedurende de eerste jaren van de oorlog 1672-1678. In 1672 ontwierp hij, als meester-generaal der artillerie, een nieuwe samenstelling van het personeel te velde, welke werd aangenomen.[4]
De Fransen, onder leiding van de Hertog van Luxembourg, trokken in 1672 over de bevroren Waterlinie Holland binnen. Zij moordden Bodegraven en Zwammerdam uit. De invallende dooi noodzaakte de Fransen terug te trekken. De Graaf van Hornes sloot een verdrag over de uitwisseling van de wederzijdse gevangenen. Opvallend in dit verdrag is dat een Franse protestantse officier slechts een kwart van het losgeld hoefde te betalen. Franse gevangenen zouden in Utrecht bijeengebracht worden, de Hollandse gevangenen in Oudewater of Gorkum.[5]

De landingen

Het is in het begin van 1674 dat het verhaal zijn aanvang neemt. In de tweede helft van mei 1674 werd een vloot uitgezonden onder bevel van luitenant-admiraal Michiel Adriaensz de Ruyter (1607-1676), waarbij een eskader was gevoegd onder bevel van luitenant-admiraal Cornelis Tromp (1629-1691). Meester-generaal der artillerie Willem Adriaan Graaf van Hornes (?-1694) had het opperbevel over alle troepen en "alle hoge en mindere officieren ter zee, en matrozen die tot hulpe en assistentie van de militie mede zyn gedestineert te landen". De Ruyter had dit op 18 mei 1674 nadrukkelijk in de artikel-brief vastgelegd.[6] De vloot bestond uit 53 oorlogsschepen van 32 tot 82 stukken, benevens een groot aantal hulpschepen, gewapende snauwen, branders en troepentransportschepen. Een groot expeditiekorps, ongeveer 8000 soldaten en mariniers waren aan de vloot toegevoegd. Deze vloot kreeg opdracht naar Torbay (Engelse zuidkust) te zeilen en daar de geheime orders te openen. De geheime orders hielden in dat een vloot onder bevel van Tromp de vijand, Frankrijk, in het hart moest treffen en dat De Ruyter de Franse bezittingen in West-Indië (Martinique) moest aantasten. Tromp zou ruwweg tweederde van de oorlogsschepen, en De Ruyter derhalve eenderde, toegewezen krijgen. Het aantal soldaten en mariniers werd ongeveer gelijk verdeeld. Het verloop van de tocht van De Ruyter naar West-Indië valt buiten het bestek van dit artikel. Gezegd kan worden dat deze tocht minder gelukkig verliep en dat Martinique niet veroverd werd.[7]
Tromp had 36 oorlogsschepen en tevens hulpschepen onder zijn bevel. Zijn vloot werd verdeeld in drie eskaders. Het eerste eskader stond onder zijn direct bevel, het tweede en derde onder de luitenant-admiraal Adriaan Banckert (1620-1684) respectievelijk luitenant-admiraal Aart Jansz van Nes (1626-1693). Het bevel over de ongeveer 4000 soldaten en mariniers werd gevoerd door de Graaf van Hornes. Het aantal soldaten was groter dan het aantal mariniers. Deze laatste vormden echter wel een krachtige militaire kern. Alhoewel bij de werving van soldaten uit de landregimenten

voor de zeedienst een strengere selectie werd toegepast dan bij voorgaande expedities, waardoor het gehalte van de troepen goed te noemen was.[8]
De vloot onder bevel van Tromp zette koers naar de Golf van Biskaye. Op 24 juni werd een landing uitgevoerd op Belle-Île, een eiland 15 km ten Zuiden van Quiberon (Bretagne) ter hoogte van de Loire-monding. De troepen, gingen onder bevel van Van Hornes aan land. Voor een gedetailleerd verslag volgt hieronder de missive van de Graaf van Hornes.
Na de geslaagde landing op het eiland bleek het een onmogelijke opgaaf het zeer sterke kasteel te nemen. Men was blijkbaar niet goed op de hoogte (een falende inlichtingendienst) van het feit dat hier één van de fortificaties lag opgeworpen welke was gebouwd door Frankrijks grootste vestingbouwer Sebastien le Prestre de Vauban (1633-1707). De vestingwerken lagen in de hoofdplaats Le Palais, een vissersplaatsje met hoge muren, wallen en bastions en waren voorzien van 200 stukken geschut.[9]

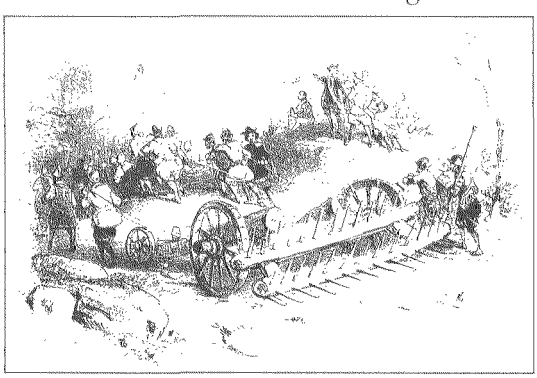

Spitswagen, Landing op Belle-Île
Collectie J. Nuis, Naarden

Een bijzonderheid die niet door Van Hornes, maar wel in andere bronnen, genoemd wordt, is het gebruik van spitswagens. Johan Berg, een vrijwilliger op de vloot, die voor de tweede maal met Tromp meevoer, heeft een dagverhaal van de expeditie bijgehouden. Dit is opgenomen in het boek over het leven van Tromp. "In ordre gerangeerd, marcheerde men te Landwaard in; 't geen zeer braaf om te zien was. De Spitswagens wierden ook voortgetrokken. Deze waren kleine Slagbomen of balkjes vol pennen, op raden rollende, in een vierkant, en 't zelve met Musketiers gevuld, om, by aldien daar Ruitery mocht weezen, dezelve daar voor te stuiten. Andere wederom trokken de Veldstukken; en de Granadiers volgden."[10]
Op 27 juni, na een brandschatting en plundering onder andere van de veestapels, scheepten de troepen zich weer in.
Er werd koers gezet naar de Baai van Bourgneuf, ten zuiden van de monding van de Loire. Deze wordt aan de westzijde ingesloten door het eiland Noirmoutier (door Van Hornes gespeld Narmoutiers). Op 14 juli 1674 werd een landing ondernomen op een rotsachtige kust.[11] De kust werd verdedigd met verschansingen en batterijen. Na flinke verliezen, 135 doden en gewonden, werden deze hindernissen genomen, alsmede het kleine fort op het eiland. De zuidoostzijde van Noirmoutier ligt dicht onder de vaste wal. Een kreek, de Passage de Goua, die bij eb droogvalt, scheidt het eiland van de vaste wal. Van Hornes was bevreesd dat Franse troepen naar het eiland zouden oversteken en legde verschansingen aan. De Fransen daarentegen waren benauwd dat de Nederlandse troepen zouden oversteken. Zij concentreerden grote hoeveelheden cavalerie en soldaten langs de kust en naburige eilanden. Een schatting ging uit van 86.000 man. Hetgeen een goed voorbeeld is van het vermogen om een relatief gering aantal troepen (c. 4000) op vijandelijke kust te doen landen, waardoor door een meer dan twintigvoudige hoeveelheid vijandelijke troepen werd gebonden, die niet ergens anders inzetbaar waren.
Op 26 juli scheepten de troepen zich weer in. Na buitgemaakt geschut te hebben ingeladen en het fort te hebben laten springen,

zeilde de vloot weg. Koers werd gezet naar de Spaanse haven San Sebastian. Spanje was een bondgenoot in de strijd tegen Frankrijk. In San Sebastian bereikte Tromp een verzoek van de Spaanse koningin-regentes om assistentie te verlenen in de strijd tegen de Fransen in de Middellandse Zee. Tromp besloot af te wijken van zijn meegekregen instructie door een deel van zijn vloot (24 oorlogsschepen, waaraan toegevoegd hulpschepen) ter beschikking te stellen. Het kleinste deel van zijn oorspronkelijke vloot (15 oorlogsschepen, benevens hulpschepen) kwam onder bevel van luitenant-admiraal Van Nes. Deze schepen koersten naar het noorden, via Noirmoutier en Belle-Île, en keerden begin oktober in de Republiek terug. Het was niet gelukt de opgeëiste brandschattings- en losgelden op de beide eilanden van de Fransen te verkrijgen.
Tromp en Van Hornes vertrokken naar de Middellandse zee. De tocht werd geen succes, de Spaanse bondgenoot kwam de toezeggingen niet gestand. In scherpe bewoordingen lieten de Staten-Generaal en Prins Willem III aan Tromp weten dat hij voor het invallen van de winter in het Vaderland diende terug te zijn. Op 3 december 1674 keerde de vloot terug.[12] Het door Tromp te vrij opgevatten van de instructies werd afgestraft met een vertraagde terugbetaling van de voorgeschoten kostgelden van de bemanningen, men betaalde hem pas in 1683 uit. Enkele kapiteins hebben "slechts" twee jaar hierop moeten wachten.[13]

Vermeldingen van de landingen van 1674

Het verslag van de landingen op de Franse westkust, op Belle-Île en Noirmoutier heeft de Staten-Generaal zo spoedig mogelijk bereikt. Men vond de resultaten belangrijk genoeg om deze voor een groter publiek openbaar te maken. De drukker van de Staten-Generaal (te vergelijken met de huidige Staatsuitgeverij en drukkerij SDU) Jacobus Scheltus, gaf in 1674 de verslagen over het gebeurde zowel van Tromp als van Van Hornes uit.[14]
Te weten:

- Missive Van de Heer Lieutenant-Admirael Tromp. Geschreven aen de .... Staten Generael ... In 't Schip Hollandia zeylende onder Noirmoutier, den 26 July 1674. In's-Gravenhage By Jacobus Scheltus, 's Landts Drucker, Anno 1674 pp. 8.
- Missive Van Sijn Excell. den Heer Grave van Hornes, Geschreven aen de Staten Generael ... In 't Schip Hollandia zeylende van Narmoutiers, den 27 July 1674. In 's-Gravenhage By Jacbus Scheltus, 's Landts Drucker, Anno 1674, pp. 8.[15]

Het boek Het Leven en Bedrijf van Cornelis Tromp, is verreweg het meest complete verhaal van de tocht. Het dagverhaal van de vrijwilliger Johan Berg, weergegeven in het bovengenoemde boek, is zeer compleet. Opvallend is dat Berg de rol van Van Hornes in de beschrijving wel erg ondergeschikt heeft weergegeven aan die van Tromp.[16]
In de Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden (deel 1) van 1739 wordt vermeld: "Op 't einde van 't jaar, deeden de Hollanders eene Landing in Vrankryk, van zins om de Kusten van Normandye of Bretagne te overmeesteren; doch zy werden genoodzaekt wederom te vertrekken". Korter kan het niet, maar de schrijver was abuis het was in het midden van 1674 en niet aan het einde van dit jaar.[17] Wagenaar, in zijn Vaderlandsche Historie, vermeldt in korte bewoording het optreden van Van Hornes (Hoorne) bij Bel-Isle.[18]
Het is De Jonge, in zijn Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, die een bronnenonderzoek uitvoert. Hij geeft het in een noot aan en verwijst naar meest oorspronkelijke stukken in het Rijksarchief, maar ook naar het Leven van Cornelis Tromp, waarin het dagverhaal van Johan Berg is opgenomen.[19] De Jonge vormt weer de bron voor schrijvers na hem die de tocht kort vermelden. Feitelijk nemen dezen de tekst van De Jonge over,

zoals Leupe en Van Braam Houckgeest, maar ook Dorren en Bosscher. De verdienste van Bosscher is dat hij wijst op de geslaagde amfibische operatie met het doel om vijandelijke troepen te binden. In de oudere geschiedenissen van het Korps Mariniers valt de nadruk te sterk op krijgsmansroem, waardoor het gebeuren te Belle Île en Noirmoutier van weinig belang is. Zo vermeldt Leupe en Van Braam Houckgeest: "De togt van den Admiraal Tromp langs de Westkust van Frankrijk gelukte alleen in zoverre, dat hier en daar de vijand gealarmeerd werd. De landingen op de eilanden Belle Isle en Noirmoutiers werden door mariniers, matrozen en soldaten verrigt; wij laten het verhaal daarvan achterwege, aangezien het voor ons doel weinig bijzonders bevat."
Dorren besteedt ook zeer weinig woorden aan deze expeditie, wel aan de parallel verlopende expeditie van De Ruyter. "De expeditie van Tromp naar de Westkust van Frankrijk heeft evenmin aan de verwachtingen beantwoord. Zij ontaarde in een plundertocht op de eilanden Belle Isle en Noirmoutiers. Men bereikte er slechts mede, dat de vijand op de westkust werd gealarmeerd. Als een manoeuvre in grooten stijl, - nl. als geslaagde diversie -, om het verplaatsen van het oorlogstoneel naar Fransch gebied voor den Prins van Oranje mogelijk te maken, kan deze tocht geenszins worden aangemerkt."[20]
Hallema in zijn boek over Cornelis Tromp spreekt het vermoeden uit dat de reden voor de plunderingen op Belle-Île en Noirmoutier zijn te zien als een wraakactie voor het plunderen in 1672 door de Fransen van Tromps buiten "Trompenburgh" onder 's-Graveland. Ook bezittingen van zijn echtgenote in de buurt werden door de Fransen, afkomstig uit Utrecht en Naarden, geplunderd.[21]
Bruijn vermeldt dat Tromp niet alleen, zonder ruggespraak met de Staten Generaal, afweek van zijn meegegeven instructie, maar bovendien dat Van Hornes hem overrede dit te doen. Van Hornes zou hem meegedeeld hebben dat dit de geheime bedoeling van de Prins was geweest.[22]

Slotopmerkingen

Een echte verklaring waarom meester-generaal der artillerie Willem Adriaan Graaf van Hornes zo weinig aan het woord geweest is in de literatuur, zal moeilijk te geven zijn. Aannemelijk is dat voor een breed publiek het in 1692 verschenen boek, het dagverhaal van de vrijwilliger Johan Berg, over het leven van Cornelis Tromp voldoende informatie bevatte om eenieder te informeren over de expeditie van 1674. De rol van Van Hornes is beslist onder de korenmaat gebleven. De Ruyter heeft zeer expliciet de plaats van de generaal omschreven in de artikelbrief. Iedereen, soldaat, marinier, matroos of zeeofficier, diende aan land Van Hornes te gehoorzamen.
De expeditie op zich was geen hoogtepunt in onze geschiedenis van de Republiek. Sommige geschiedschrijvers hebben de rol van een amfibische operatie zoals uitgevoerd door Van Hornes niet juist verwoord. Een dergelijke operatie kan van strategisch belang zijn om vijandelijke troepen te binden en te verhinderen dat deze troepen elders worden ingezet. Het veroorzaakt een verrassend element dat van strategische invloed kan zijn. De kentering in de opvatting ligt ongeveer na Dorren en het is Bosscher die er zeer kort maar duidelijk naar verwijst. Hij doet dit echter in een tijd dat de gehele landingsoperatie al volledig is weggezakt en alleen als een vaag verhaal is blijven leven onder de bevolking van Belle-Île en Noirmoutier.

Hierna volgt een volledige kopie van de tekst van Van Hornes Missive over het gebeuren als verschenen in 1674.

MISSIVE

Van Sijn Excell: den Heere Grave van

HORNES,

Geſchreven aen de Hoogh Mogende Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

In 't Schip Hollandia zeylende van Narmoutiers, den 27 July 1674.

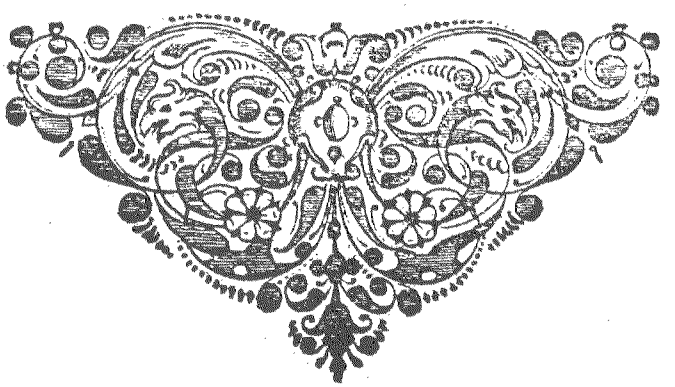

IN 's GRAVEN-HAGE,
By *Jacobus Scheltus*, 's Landts Drucker,
Anno 1674.

Hoogh Mog. Heeren.

NAer dat ick my de eere hadde gegeven, van aen U Hoogh. Mog. te ſchryven, op ons vertreck uyt Torbaey, deden wy alle mogelijcke devoir, om in de Bochr te geraecken, en komende ontrent Heyſſant, liepen de Franſche Walſoo na, als men na Zeemanſchap konde, den Vyandt op ons aenkomen, vierden de gantſche Kuſt langhs, en deden van diſtantie tot diſtantie verſcheyde zeyn-ſchooten. Wy verſtonden uyt de Gevangens, die wy in verſcheyde Barckjens ghenomen hadden, dat een groot gedeelte van den Adel van Bretagne ſich tot Breſt ende daer ontrent onthielden, welcke Stadt men ſeer gefortificeert en met veel Kanon voorſien hadt, 't gene ſy mede op de Schepen, de welcke gerangeert waren, om het inkomen van de Haven te beletten, geleyt hadden.

Alle de Hoofden van de Vloot, waren eenparich van ſentiment, dat (geconſidereert de Windt die als doen waeyde, als mede het periculvan die Kuſt) voor ons niet anders te doen ſtondt, als de gedetaſcheerde ende afghedwaelde Schepen, op de welcke verſcheyde Compagnien van de Landt-Militie ge-embarqueert waren, tuſſchen Bel Iſle, ende de Cardinalen in te wachten (om als dan weder by malkander geconjungeert zynde) met de gantſche macht te zeylen na de Revier de Loire.

Den drie en twintichſten Junij arriveerden voor Bel Iſle, ende kregen dien ſelven dagh ontrent den avondt twee Barcquen met Wijn ende Sout gheladen, ende des anderen daeghs 's morgens ſpraecken wy een Schipper van een Engels Scheepje, geladen met Koorn, dat uyt de Haven van het Fort van Bel Iſle quam, deſe verſeeckerde ons, geſien te hebben, dat in het Eylandt acht duyſent Man in de Wapenen waren, onder de welcke ſich bevonden ſes hondert Peerden, alle Edelluyden van het vaſte Landt. Het gene eenichſins geconfirmeert wierdt, door een Loors-man van St. Lazare, die wy genomen hadden, ende die drie daghen te vooren noch op Bel Iſle gheweeſt was, doch ſeyde het ſelve maer te hebben hooren ſegghen, ſonder nader

ſeec-

ſeeckerheydt daer van te weten. Hier op reſolveerden wy op dit Eylandt te Landen, ende gingh ten dien eynde met de Heer Admirael Tromp te recognoſceren, ende bevonden een ſeer bequame plaets tot de ſelve.

Ick ſondt ondertuſſchen een Trompetter aen de Ingezetenen, met ordre datſe uyt den haren eenighe ſouden deputeren, ende aen ons boordt komen, om aldaer onſe intentie te verſtaen, op pœne van geplundert te werden. Den Trompetter wierdt by den Gouverneur van het Fort gebracht, de welcke de ordre geleſen hebbende, hem de ſelve aenſtondts weder ter handt ſtelde, en ſeyde dat de Ingezetenen die ordres niet pareren ſouden, ende indien men het Eylandt wel attacqueerden, dat hy het ſelve ſeer wel defenderen ſoude.

Hier op Landen wy des anderen daeghs 's morghens ſeer gheluckelijck, vindende veel minder reſiſtentie als wy gedacht hadden, niet tegenſtaende den Vyandt aldaer twee Retrenchementen boven malkanderen hadden, die met Volck beſet waren, ende het opklimmen van den Bergh al vry moeyelijck vielen, ſoo veel als ick kan oordeelen, ſoo en geloof niet datter in alles drie duyſent Man in 't Eylandt in de Wapenen waren, ſoo dat dien Engels Man ſich ſeer vergiſt heeft.

Des avondts naer dat wy het Eylandt voor een gedeelte ghetraverſeert hadden, campeerden wy ontrent een Muſquet-ſchoot van het Caſteel, in een laeghte, daer wy Water om te drincken vonden, het welck in dat Eylandt ſeer mancqueerden. Den acht en twintichſten Junij campeerden wy tot Soiſon, alwaer wy het meeſte deel van 't Vee dat in groote quantiteyt op dat Eylandt is, by een lieten dryven, en verders op de Vloot brengen.

Ende na dat wy twee dagen aldaer ghelegen hadden, kregen onſe vermiſte Schepen in 't geſicht, ende reſolveerden als doen wederom te embarqueren, ſonder yets op 't Fort te ondernemen, alſoo het ſelve te veel tijdts ſoude geconſumeert hebben, de welcke wy veel nutter en avantagieuſer tot dienſte van U Hoogh Mog. konden employeren. Wy namen oock drie ſtucken Kanon mede, die wy van den Vyandt gekregen hadden. Wy ſetten onſe cours na de Reviere van

Nan-

Nantes, en quamen op den derden Julij des morgens in de Baey van Bourgneuf, tegen over Narmoutiers ten Ancker.

Het Gety dien dach voor de Landinghe verloopen zynde, reſolveerden wy het ſelve des anderen daeghs op het Eylandt van Narmoutiers te doen, gelijck oock geſchiede; den Vyandt hadde aldaer aen het Strant eenige Batteryen en Trenchée opgeworpen, in de welcke ſy hare Muſquetterye gepoſteert hadden, en alſoo daer niet veel Waters was, konden niet als met Sloepen, Boots en Pincken aen Landt komen, ende moeſten noch de meeſte tot de middel door het Water marcheren, ſoo dat verſcheyde hare Bandeliers nat wierden.

Naer dat den Vyandt eenige deſcharges op ons uyt hare Trenchée, ende achter de Muyren van een Dorp, daer wy kort onder landen, gedaen hadden, ende wy dicht onder haer gekomen weſende, namen ſy de vlucht, ende ſalveerden ſich op het vaſte Landt van Poictou, ſy verlieten oock ter ſelver tijdt het Kaſteel van Narmoutiers.

Wy namen ſoo op het ſelve, als op de Batteryen langhs de Strant ſeventien ſtucken, acht van Metael, ende negen van Yſer, benevens negentien Schepen die op droogh ſaten, en derhalven niet wech konden. In het landen hebben 135 ſoo Dooden als Gequetſten gekregen, benevens verſcheyde Officieren, als namentlijck den Lieutenant Collonel ende Major van mijn Regiment, een Capiteyn, een Capiteyn Lieutenant, ende twee Vaendragers, (die alle naer de uytterlijcke apparentie) rechapperen ſullen.

De Gevangens die Wy in de rencontre kregen, ſeyden ons, datter vijf duſent Man van het vaſte Landt op het Eylandt ſtonden te komen, ende datter albereyts vijf hondert gepaſſeert waren, 't welck my den marſch, ſoo veel mogelijck, dede verhaeſten, omme de ſelve op paſſagie te rencontreren, latende Capiteyn Braeckel, met drie Compagnien Matrooſen ende tſeſtich Muſquettiers tot beſettinge van het Caſteel, ende den Capiteyn Hardenbroeck met de Compagnie Matrooſen van den Admirael Tromp in de Abdye; Tegens den avondt ontrent de paſſagie komende, verſtont dat alles wederom nae het vaſte Landt geretireert was, alwaer wy oock een groote quantiteyt Volck,

ſoo

ſoo te Voet als te Paerdt konden ſien. Het mancquement van verſch Water, obligeerde my een uyr van daer te camperen, latende den Heer van Somerdijck met vier hondert Man tot beſettinghe van die Poſt.

Den vijfden Julij des morgens, quamen daer ontrent twee Bregantijns, ghemaeckt op de maniere van Galeyen, de welcke die van Rochelle geſonden hadden om onſe Vloot te obſerveren, elck op hebbende drie ſtuckjens Canon ende vijfen dertich Matrooſen, alle wel ghewapent. Deſe niet wetende dat wy ghelandt waeren, naederden het ſtrandt, alwaer den Heer van Somerdijck tſeſtich Muſquettiers achter een Heuveltjen verborgen hadde, ende terwijl hy haer amuſeerde, ſich gelatende een Frans-man te zijn, vielen haer ſoo ſchielijck met de ſelve aen, dat ſy ſich over gaven.

Dit Eylandt heeft naer giſſingh twee duyſent Huyſen, en is ontrent vijfthigh Roeden van het vaſte Landt geſepareert, ſoo dat wy den Vyandt, die aen de andere zyde van het Water voor ons ghecampeert lagh, ende ſy ons gemackelijck met Muſquetten konden beſchieten. Met laegh Water liep het Landt dat tuſſchen Bouin ende Beauvoir, 't welck het vaſte Landt van Poictou is, ende dit Eylandt ſoodanich droogh, dat men met ſoo veel Volck in front als men wilde, van het eene tot het andere drooghs-voets konde paſſeren, welcke paſſagie maer een uyr gaens is, ende kan twee uyren voor, en twee uyren naer het laegh Water geſchieden.

Den Vyandt liet het gerucht loopen, dat ſy ordre hadden van den Koningh, om met de gantſche macht, ſoo te Voet als te Paert, over te komen, om ons die Poſt te doen quiteren. Ondertuſſchen ſtaecken ſy ſelfs alle de Zout-pannen ontrent Bouin en Beauvoir in, waer door ſy toonden meer bevreeſt te zijn, dat wy ſouden over komen, als van intentie te weſen ons te willen attacqueren.

Naer dat wy dan aldaer drie Weecken gelegen hadden, U Ho. Mo. dienſt my belettende daer eerder van daen te gaen, hebben wy ons wederom geembarqueert, naer dat wy te vooren een gedeelte van 't Kaſteel hadden doen ſpringen, haer Wercken langhs het Strandt ghe-ſlecht, haer Huyſen geleeght, al haer Vee, dat een ſeer groot gheral was,

was, geconſumeert, ende daer en boven Oſtagiers tot voldoeninge van de Brantſchattinge, ter ſomme van veerthien duyſent Rijcxdaelders, mede genomen, welck Tractement ſy ſich door hare oppoſitien gheattireert hebben.

Uyt onſe Gevangens hebben wy verſtaen, als dat den Hertogh van Chaunes met vier duyſent Paerden van den Adel ſich tuſſchen Croiſil ende St. Laſere onthoudt ontrent ſes uyren hier van daen. Den Hertogh van Retz met ontrent twaelf hondert Edellieden, ende vijf duyſent Ingezetenen tuſſchen Bourneuf ende Machoe, een uyr hier van daen.

Den Hertogh van Vieuvi'le met twee duyſent Edellieden te Paert, ende acht duyſent Ingezetenen, in Ons geſight tegens ons over ſich verſpreydende tot Bouin ende Beauvoir, konnen de twee laetſte ſich altoos in 't korte conjungeren.

Den Hertogh van Gadagne commandeert te Rochelle, Oleron en l'Iſle de Rée, in welcke plaetſe ſy haer meeſte Volck by een ghetrocken hebben, ſubſonnerende dat het deſſein derwaerts mocht leggen.

En volgens het eenparigh rapport van verſcheyde Gevangens, het welck geconfirmeert wordt door de Engelſche en Hamburger Schepen van daer komende, ſoo ſoude in het Eylandt van Rhée alleen ſich bevinden thien duyſent Man onder de Wapenen, en duyſent Peerden, daer onder vyf duyſent Ingezetenen begrepen, dat zedert ſes Weecken aldaer de Regimenten te Voet van Gadaigne, Neuville, Louvigny, ende een Battaljon van Marine, benevens andere gedetaſcheerde Compagnien in-gekomen waren: als mede de Regimenten Peerden van Courſelle en Belleguarde, waer van de eerſte onder Gadaigne Commandeert, de tweede de Ruyterye, en Lauvay over de Stercktens.

Van Oleron hebben gheen andere particularityen, als dat daer oock vol Volck ſoo te Voet als te Paert is, en dat zedert drie Weecken, daer noch een Battailjon van de Marinen in gekomen is.

Den Gouverneur van St. Sebaſtiaen heeft my geſchreven, dat hy de macht van den Vyandt langhs de Kuſten naeuwe hadde doen onderſoecken, ende bevonden dat ſy over de tachtich duyſent Man te Voet,

Voet, ende ſes duyſent Peerden van la Rochelle, Bordeaux en Bajone onder de Wapenen hadden.

Dat de Mareſchallen van Grammont en Obret, benevens de Graven de la Sere en Louvigny, het opſicht hadden van de Kuſt, tuſſchen Bordeaux en Bajone.

De Gevangenen, en oock die daer van daen ghekomen zijn, ſeghghen, dat daer een groote miſerie langhs de Kuſt is, die t'eenemael geruineert werdt, door de Ruyterye en Opbodt, jae ſoodanich als een Vyandtlijck Leger ſoude konnen doen, ſoo dat daer in het minſte niet reſteert, als de Huyſen.

De Heer Admirael Tromp, heeft U Hoogh Mog. geadviſeert de particulariteyten van het verbranden van een Franſch Fregat, 't welck door twee van onſe Oorlogh-ſchepen, aen Strandt was gejaeght, benevens het nemen van een goede Prijs, ſoo dat ick het ſelve hier niet repeteren ſal: Wy gaen ſoo aenſtonts weder onder zeyl, om 't gene my verders aenbevolen is, in 't werck te ſtellen.

Waer mede
Hoogh Mog. Heeren, &c. In 's Landts Schip Hollandia, zeylende van Narmoutiers den ſeven en twintichſten Iuly ſeſthien hondert vier en tſeventich.

Geteeckent,
W. A. Grave van Horne.

NOTEN

1. P.A. Leupe en F.A. van Braam Houckgeest, De geschiedenis der Mariniers van het jaar 1665 tot op heden (Nieuwe Diep 1867) 1-12; J.C. de Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen ('s Gravenhage en Amsterdam 1835) deel 2 (2), 75-82
2. J.R. Bruijn, Cornelis Tromp (1629-1691) een niet-gewaardeerd dienaar van de heren. Tijdschrift voor Geschiedenis 96 (1983) 179-192
3. J.M.C. Warnsinck, Twaalf doorluchtige zeehelden (Amsterdam 1941) 100-113; R. Prud'homme van Reine, Rechterhand van Nederland - Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter (Amsterdam 1996) 181-182
4. J.K.H. de Roo van Alderwerelt, De grootmeester en inspecteurs der artillerie van de Koninklijke Landmacht van 1814 tot 1939. ('s Gravenhage 1939) 19, 31 (tevens portret tegen over 17); Leupe en Van Braam Houckgeest, Geschiedenis Mariniers 16, 20, 27; H. Ringoir, Nederlandse generaals van 1568 tot 1940, in Bijdragen van de Sectie Militaire Geschiedenis ('s Gravenhage 1981) 10: 3, 14; Resolutien ende Verbael van 't gebesoigneerde van den Ed: Heere Cornelis de Witt .... tot d'expeditie ende over 't Employ van 's Landts Vlote (1668) 94, 192-194, 196; E.J.G. ten Raa en F. De Bas, Het Staatse Leger 1568-1795. (Breda 1921) deel 5, 150, 205, 206, 231, 272, 278, 292, 328, 331, 332, 349, 350, 401, 402, 461, 463, 468, 569, 572; idem ('s Gravenhage 1940) deel 6, 8, 26, 37, 38, 68, 77, 86, 133, 175, 179, 215, 216, 223, 231, 277, 292, 296, 297, 299, 318; idem ('s Gravenhage 1950) deel 7, 14, 25, 26, 29, 34, 45, 62, 114, 146, 237, 286, 302, 381, 405
5. Conditien ende Articulen van het Quartier Generael, aengaende het wisselen ende rantÁoeneren der Gevangens, over een gekomen ende ghesloten tussen den Heer Hertogh van Luxemborgh ..... en den Heere Grave van Hornes .... In 's Gravenhage, Jacobus Scheltus Anno 1673, 8 pp.
6. G. Brandt, Het leven en bedryf van den Heere Michiel de Ruiter (Amsterdam 1687) 887-889
7. Anon., Leven en bedryf van den vermaarden Zeeheld Cornelis Tromp (Amsterdam 1692) 458-473; De Jonge, Geschiedenis Zeewezen (1837) deel 3 (2), 9-20; Prud'homme van Reine, Rechterhand van Nederland 282-294
8. Leupe en Van Braam Houckgeest, Geschiedenis Mariniers 27
9. Dank aan de heer J. Nuis (Naarden), die mij een kopie (en briefwisseling) bezorgde van een bijdrage van J.H. Besselaar in NRC-Handelsblad van 8-10-1983 "Klein eiland veel geschiedenis". Het blijkt dat op Belle-Île nog vage herinneringen leven aan deze landing uit 1774. De Trompen werden wat door elkaar geklutst, Maarten Harpertsz sneuvelde op 10-8-1653. Bekende vestingwerken van Vauban zijn onder andere te vinden in Lille, Antibes, Belfort, BesanÁon. Perpignan, St. Jean Pied de Port, Verdun, St. Malo. In totaal bouwde Vauban 33 citadellen (dG)
10. Anon., Leven Cornelis Tromp, 458-465 (m.n. 461); Het citaat is ook te vinden in: J. Bosscha, Nelrlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot in onze dagen. (Leeuwarden 1838) deel 2: 158-159 (m.n. noot p. 158)
11. Net als de bevolking van Belle-Île zich de expeditie nog wist te herinneren, is dit ook het geval met de bevolking van Noirmoutier. Bosscher - "de onderneming tegen Noirmoutier, die tot op de huidige dag in de plaatselijke overleving voortleeft-" In Ph.M. Bosscher, De Nederlandse Mariniers (Bussum 1966) 45
12. De Jonge, Geschiedenis Zeeweezen, 3 (2): 33-41
13. J.J. Backer Dirks, De Nederlandsche Zeemacht in hare verschillende tijdperken geschetst ('s Gravenhage 1890) deel 1, 569-571
14. Anon., Catalogus van de Geschiedkundige Tentoonstelling van het Nederlandse Zeewezen ('s-Gravenhage 1900) 74 (items 589 en 590)
15. Van het pamflet van Tromp bestaan 2 edities, t.w. Knuttel 11104 en 11105. Het tweede exemplaar is "Na de copie". Van het pamflet van Van Hornes bestaan twee Nederlandstalige edities, t.w. Knuttel 11106 en 11107. Het tweede exemplaar is "Na de copie". Voorts bestaat er een Engelstalige versie, Knuttel 11108. "A letter from .... the Heer van Horne to ... the ... States General ... from on board the Hollandia ... Wherin is given a true accompt of the actions of the Dutch fleet upon the coasts of France ... Faithfully translated out of the Dutch copy. London, printed for J.G. 1674, 8 pp.
16. Anon., Leven Cornelis Tromp 458-465. Hier ook de afbeelding "Verovering der eilanden Bel-Isle en Narmoutiers door Cornelis Tromp" (Fol. 460)
17. Anon., Hedendaagsche historie of tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden (Amsterdam 1739) deel 1, 209
18. J.Wagenaar, Vaderlandse Historie (Amsterdam 1756) deel 14: 337. Over de rol van Van Hornes bij overgave Utrecht door de Fransen p. 282, 283
19. De Jonge, Geschiedenis Zeeweezen, deel 3 (2), noot 24. Hij noemt de brief van de 25 juli 1674 van de lt.-adm. Banckert aan de Admiraliteit van Zeeland; Journaal van de lt.-adm. W. Bastiaensze, en het Leven van C. Tromp 461
20. Leupe en Van Braam Houckgeest, Geschiedenis Mariniers, 28; C.J.O. Dorren, De Geschiedenis van het Nederlandsche Korps Mariniers van 1665-1945 (Den Haag 1948) 17; Bosscher, Mariniers, 45
21. A. Hallema, Cornelis Maartenszoon Tromp, 1629-1691. Een schets van het leven en bedrijf van admiraal Tromp
('s-Gravenhage 1941) 181-187
22. Bruijn, Cornelis Tromp, 189

Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland

MILITAIR ATTACHÉ IN BRUSSEL

Van 15 december 1963 tot juli 1967 was ik militair- en luchtmachtattaché voor ons land in Brussel en Luxemburg. Bij de marine bestond een "admiraal Benelux", en werd een marineattachÈ onnodig gevonden. Iets dat de Belgen overigens niet leuk vonden.
Anders dan de ervaringen van onze adjunct-militair attaché in Londen, was de groep Belgische generaals en het aantal militaire attachés klein. Een aantal van de attachés was in Parijs geplaatst, met als nevenfunctie Brussel en ook Luxemburg, maar daar ging men alleen voor de nationale feestdag heen.

Tijdens mijn plaatsing in Brussel deed zich op 18 juni 1965 de 150-jarige herdenking van de Slag bij Waterloo voor. Deze herdenking veroorzaakte grote moeilijkheden. Deze slag betekende het einde van het door Frankrijk gedomineerde Europa, daarom probeerden de Fransen met succes de Belgen over te halen zich te onthouden van een herdenking. De Britten daarentegen wilden tot de Europese Gemeenschappen toetreden, en daarom laten zien hoe belangrijk zij voor onze vrijheid waren geweest. Zij maakten een grote show, met onder andere een herinrichting van het museum over de slag in Waterloo. De Belgische minister-president, Paul-Henri Spaak, verzocht onze ambassadeur om niets te doen. Dit ging mij te ver. Ik vertelde de ambassadeur "Wij komen met 3 man per regiment en een generaal, totaal 28 man. Ik heb de Franse ambassadeur geschreven dat de eerste kranslegging bij hun monument zal plaatsvinden, omdat zij zo dapper hebben gevochten. De ambassadeur heeft geantwoord dat hij dit zeer waardeert." Onze ambassadeur stemde toen met mijn plannen in.
De Britse militair attaché vroeg wat onze ideeën waren. Ik vertelde hem van onze moeilijkheden en onze plannen. Hij vroeg of zij met ons mee konden doen. Ik antwoordde "Uitstekend, komen jullie ook met 28 man, dan lunchen we gezamenlijk bij mij thuis."
De Duitsers wilden natuurlijk ook meedoen. De Duitse attaché ging bij zijn Britse collega langs om erover te spreken. Deze vertelde dat ik had geregeld dat de kranslegging om 14.00 uur plaats zou vinden, "maar jullie verschenen pas om 17.00 uur op het slagveld." De Duitse attaché droop af, maar probeerde het een tweede keer. Nu niet over het tijdstip, maar over de plaats, over het monument. De Brit zei dat ik voor de herdenking van het Duitse aandeel het monument van de Hannoveranen had uitgezocht. "Maar nee toch," zei de Duitser, "wij hebben een eigen monument in Plançenoit, voor de flankaanval van Blücher." Hierop riposteerde de Brit "O, maar dan moeten we de Oostduitsers vragen in jullie plaats!" Wederom blies de Duitser de aftocht.
Toen ik van dit alles hoorde ging ik naar de Brit toe, en vertelde hem dat hij moest ophouden met de Duitser te plagen, omdat die geen gevoel voor humor had. Ik belde de Duitser op en vertelde hem dat Plançenoit akkoord was, kom gewoon met 24 man lunchen. Uiteindelijk bestond de Duitse vertegenwoordiging uit vier man.
Voor de Britten was de kapel hèt monument,

en noodgedwongen voor ons ook. Onze ambassadeur wilde niet dat wij naar de Leeuw van Waterloo gingen. Deze was ongeschikt door Vlaamse opschriften ("Hier begon onze bevrijding!") en Waalse buskruitaanslagen. Omdat de Leeuw naar het zuiden is gekeerd vond de ambassadeur dat we de krans maar aan de staart moesten hangen.
De Britten organiseerden nog een grote *churchparade* bij Hougoumont, waarover ik niet met de Duitsers mocht praten. Drie dagen van tevoren werd ik door de Duitser opgebeld, die klaagde dat hij geen uitnodiging had gehad. Ik antwoordde dat dit een Britse aangelegenheid was, als je niet bent uitgenodigd ga je er niet heen. Later hoorde ik dat ze heel boos waren. Ik ging erheen, en legde uit dat de vader van de Britse attaché in de Eerste Wereldoorlog tegen hen was gesneuveld. Toen ze weer begonnen, met de Tweede Wereldoorlog, sneuvelden zijn twee broers. Ja, zei de Duitser, als je zo rekent ben je in Europa nergens.
Buiten de *churchparade,* waarbij overigens ook Prins Charles aanwezig was, organiseerden de Britten nog een grote taptoe. Helaas zag ons thuisfront het belang van deze herdenking niet zo in, en was men nogal laks in het aanwijzen van een generaal. Dit leverde mij nog grote moeilijkheden op.
Het aardige was dat de Engelsen nu eens een beleid volgden en niet dat wij als een hondje achter hen aanliepen zoals in WO II. Voor de slag was er een bal van de hertogin van Richmond wat nu door de Engelsen werd herhaald. De Engelsen moesten veel Belgen uitnodigen die accepteerden, terwijl zij niet aan de plechtigheden deelnamen. Dit betekende dat onze deputatie tot 3 man beperkt was. De ambassadeur in het uniform van de Overijsselse ridderschap, zijn secretaris en ik in groot uniform cavalerieraad, maakten wel indruk. Onze dames gekleed in empirestijl. Op de hoeken van de trap stonden Engelse gardes in oud uniform en vervolgens werden op de binnenplaats Schotse zwaarddansen uitgevoerd.
Aardig is dat, om onze Cavalerie escorte meer gelegenheid tot rijden te geven en Waterloo te herdenken, er om de 2 jaar een rijtoer naar het slagveld van Waterloo plaatsvindt, met vertegenwoordigers van de ruiterij van toen. Ook de Fransen deden de laatste jaren mee. Zij vertegenwoordigden bij uitstek het aanvalswapen zoals de tanks van nu.

• • • • • • • • •

mr. C.J.M. Kramers

ONZE EERSTE RESERVEOFFICIEREN

Toen het bestuur van Mars et Historia bezig was met de voorbereiding van de laatste lustrumtentoonstelling, "Soldaat in de schoolbank", zijn voor ons blad ook enkele artikelen over dit onderwerp op stapel gezet. In *Mars et Historia* nummer 1 van 1998 verscheen "Het Instructiebataljon en de Hoofdcursus".
Nu een en ander over de opleiding van reserveofficieren, een categorie die in Nederland pas laat tot stand kwam.

Zolang in ons land de dienstplicht bestond, was het naar Frans voorbeeld mogelijk deze door een ander te doen vervullen. Eerst geschiedde dit door voor een bepaald bedrag een *remplaçant* te kopen, later door het bij loting getrokken nummer te ruilen met iemand die, hoewel vrijgeloot, tegen een vergoeding bereid was als *nummerverwisselaar* in dienst te gaan.
In 1861 werd nummerverwisseling verboden, maar men kon nog wel een ander zijn dienstplicht doen vervullen. Elke gemeente moest een bepaald aantal dienstplichtigen leveren en men kon ook vrijwillig zijn dienstplicht vervullen. Als nu de dienstplichtigen, die niet wilden dienen, voldoende geld bijeenbrachten waren er voldoende lieden te vinden die "vrijwillig" in dienst gingen. Wel 5% van alle dienstplichtigen liet zich aldus vervangen. Dat waren nu juist de ontwikkelden en gegoeden, die geschikt waren voor het vervullen van kaderfuncties in het leger. De militaire autoriteiten wilden al lang deze plaatsvervanging afschaffen, maar het duurde tot 1898 eer de persoonlijke dienstplicht in het Nederlandse leger een feit was.
In Pruisen was dit al sinds 1808 het geval. Lieden met een middelbare schoolopleiding, behorende tot de *Bildungsaristokratie*, konden als *Einjährige* verkort dienst doen en tot reserveofficier worden opgeleid. Zwitserland voerde de persoonlijke dienstplicht in 1817 in, Denemarken in 1867, Oostenrijk-Hongarije in 1868 en Frankrijk in 1872. Drie van deze landen hadden toen net een oorlog tegen Pruisen verloren.
In de Frans-Duitse oorlog van 1870 bestond het officierskader aan Duitse zijde voor de helft uit reservisten. Er sneuvelden driemaal zoveel Duitse officieren als minderen maar er bleven voldoende officieren beschikbaar.
Tijdens de korte mobilisatie van het Nederlandse leger in 1870 bleek dat het beroepskader te klein was om alle taken te vervullen. Er was geen reserve om eventuele verliezen aan te vullen en voor de schutterijen ontbrak het nodige beroepskader geheel. De toenmalige wetgeving voorzag niet in uitbreiding van het kader. Wel gaf de regering steun voor de militaire vorming van burgers. Nadat Pruisen zowel Denemarken als Oostenrijk snel had verslagen kwamen in Nederland in 1868 instructeurs en wapens beschikbaar voor vrijwillige weerbaarheidsverenigingen om de volksweerbaarbeid te bevorderen. Koning Willem III was hierachter de drijvende kracht, maar de regering van Thorbecke gaf er minder prioriteit aan. Deze verenigingen kozen hun eigen officieren, die vervolgens bij koninklijk besluit werden benoemd. De aldus benoemden hadden echter geen officiersopleiding gevolgd. Hetzelfde gold voor de meeste officieren van de toen nog bestaande schutterijen.

Het lagere kader

Vóór 1860 waren alle gegradueerden in het leger beroepsmilitairen. Nu werd bij ministeriële beschikking bepaald dat korporaals en later ook van onderofficieren uit de gelederen van de dienstplichtigen konden worden opgeleid. In 1870 besloot de minister om buiten troepenverband in garnizoensplaatsen praktische en theoretische opleiding in de wapenhandel te organiseren voor vrijwilligers, als voorbereiding tot dienstvervulling in het leger. Aldus geoefende jongelieden van 18 tot 20 jaar hadden kans hun eerste oefening van 10 tot 6 maanden te bekorten en spoedig een rang te krijgen bij de infanterie en de vestingartillerie.
In 1870 leverde deze maatregel slechts 43 cursisten op. Aanpassingen in 1887 en 1894 gaven gegadigden het recht zelf hun korps en garnizoen te kiezen en bij werkelijke dienst hoefden zij niet in de kazerne te wonen. Gedurende 18 jaren werden aldus 2500 deelnemers aangetrokken.

Ook de officieren

Was aldus enigszins voorzien in de behoefte

aan lager kader, het tekort aan officieren bleef bestaan. Hiertoe werd in 1883 de mogelijkheid geschapen om uit dienstplichtigen de zogenaamde *militieluitenants* te vormen. Zij zouden geen volwaardige officieren zijn, maar wel in staat een peloton te commanderen. Hun inschaling was steeds lager dan een beroeps tweede luitenant. De proef duurde enkele jaren maar leverde slechts twee militieluitenants op.
Om te voorzien in bet nijpende tekort opende de legerleiding speciale opleidingen voor beroepsofficieren: in 1884 de Artilleriecursus in Delft en in 1886 de Militaire School in Haarlem voor de infanterie. Deze beroepsopleidingen voor volontairs bleven bestaan tot 1895 en leverden respectievelijk 124 en 173 tweede luitenants af. De cursisten hadden zich verplicht tot zes jaar dienst, waarvan drie jaar als officier. De meesten bleven langer, enkelen werden zelfs generaal.
Terwijl toen de kandidaten voor de Koninklijke Militaire Academie te Breda konden volstaan met een driejarige HBS-opleiding waren beide voormelde cursussen alleen toegankelijk voor wie een volledige middelbare schoolopleiding had volbracht. In 1895 vereiste de Academie te Breda dit laatste ook en waren de aparte opleidingen niet meer nodig.

De eerste reserveofficieren
De eerste keer dat het woord *reserveofficier* in onze wetgeving verscheen was in de wet van 1880 inzake rangen, bevordering en opleiding van de geneeskundige dienst. Exofficieren van gezondheid en -apothekers konden als reserveofficieren van gezondheid en reserveapothekers voor de dienst beschikbaar blijven. Ook burgergeneeskundigen konden op hun verzoek als reserveofficier van gezondheid worden benoemd. Voorts bepaalde de Wet op het militair onderwijs in 1880 dat beroepsofficieren, die na negen jaar de dienst vrijwillig verlieten, daarna nog vijf jaren als reserveofficier beschikbaar moesten blijven. Voor betrokkenen was geen verdere opleiding nodig.

Het Reservekader
Een werkelijke opleiding van reserveofficieren als zodanig is te danken aan de toenmalige kapitein J.T.T.C. van Dam van Isselt. Als commandant van de Hoofdcursus te Kampen, waar beroepsonderofficieren werden opgeleid tot officier, had hij een duidelijke visie op het probleem hoe ontwikkelde jongemannen konden worden overgehaald zich voor hogere kaderfuncties in het leger beschikbaar te stellen. Hij onderhield nauw contact met leraren van middelbare scholen die voelden voor zijn idee om jongens in gezonde zomerkampen militair te vormen.
In 1893 richtte de regering op zijn aandrang het *Reservekader* op. Mannen van 17 tot 24 jaar, die nog niet hadden deelgenomen aan de loting voor de dienstplicht, die een driejarige HBS-opleiding hadden voltooid, en die voldeden aan de algemene eisen voor de dienst, konden zich aanmelden voor het kader van de infanterie en de artillerie. De vrijwilligers heetten *adspirant-vaandrig* en konden worden opgeleid tot korporaal, onderofficier of vaandrig. Zij moesten niet ouder zijn dan 21 jaar, konden uitstel van dienst krijgen, moesten minstens 6 jaar voor deze dienst beschikbaar zijn en waren niet verplicht aan het vaandrigsexamen deel te nemen. Zij werden niet geselecteerd op geschiktheid voor leiderschap.
De dienst zelf werd aantrekkelijk gemaakt: de acht maanden konden worden uitgespreid over drie jaren in de zomermaanden, terwijl in de winter cursussen konden worden gevolgd. De vrijwilligers konden zelf hun wapen en garnizoen kiezen en hoefden niet in de kazernes te wonen. Hun broers hadden kans op vrijstelling van dienstplicht. Voor het Reservekader werd de eerder niet bestaande rang van vaandrig ingevoerd, welke aanvankelijk gelijk stond met die van opzichter van fortificatiÎn maar, na

protesten, werd ingeschaald met de adjudant-onderofficier. De vaandrig deed dienst als officier en kon dan op zijn capaciteiten worden beoordeeld. Voldeed hij niet, dan kon de minister hem gemakkelijk ontslaan, terwijl dat met een door de koning benoemde officier minder gemakkelijk was.
Het Reservekader zou in de eerste plaats bestemd zijn voor dienst bij de schutterijen, waarvan de officieren zich in tijd van mobilisatie konden terugtrekken. Het kon verder worden ingezet voor reservetroepen en ter aanvulling en versterking van het beroepskader.
Volgens de eerste opzet zouden afgestudeerde vaandrigs pas in geval van mobilisatie of oorlog tot officier worden benoemd. Na drie jaar werd echter beslist dat reservisten de officiersrang *à la suite* zouden voeren, en in actieve dienst dezelfde salariëring als beroepsofficieren zouden genieten. Deze uitbreiding van de promotiekansen diende om de belangstelling voor het Reservekader te bevorderen. Van de 261 aanmelders in 1893 waren 182 reservisten voor de infanterie aangeworven. Hiervan werden er 131 korporaal, 49 onderofficier en 2 vaandrig. In 1904 waren inmiddels 71 reserve-luitenants opgeleid, hetgeen neerkwam op 20 % van de aanmelders.

Uiterlijke kentekenen
Ter onderscheiding van de overige militairen kregen de vrijwilligers kleding van iets beter laken en op de kraag een belegsel van 10 x 3 centimeter van wit, oranje, zilver of goud. Vaandrigs hadden er een lus bij op de kraag. Buiten dienst werd een koppel met sabelschede gedragen, later ook een sabel en als alle onderofficieren een kwartier- of politiemuts. Voor reserveofficieren was eerst gedacht aan een speciaal mouwonderscheidingsteken, maar het werd een afwijkende kleur rond de kokarde van het hoofddeksel, goud in plaats van zilver en omgekeerd. Met de invoering van de groengrijze uniformen in 1912 verviel deze afwijkende uitmonstering en was aan de kleding niet te zien of een officier reservist dan wel beroeps was.

Tegenstand binnen het leger
Beroepsmilitairen bekeken het Reservekader kritisch. Zij verwachtten weinig goeds van een luxe-opleiding waarin van de militaire tucht weinig terechtkwam. De voorrechten van de adspirant-vaandrigs, vrijgesteld van het ruwe kazerneleven, wekten afgunst. Een toekomstige minister van Oorlog sprak van een woekerplant binnen het leger, welke vloekte tegen het principe van de dienstplicht. De niet verplicht gestelde wintercursussen werden slecht bezocht. Sommigen verkozen dienst te doen in de kerstvakantie, wanneer er niets te doen was in de kazernes. Velen kozen voor deze vorm van dienst om te ontkomen aan de zwaardere lasten van de gewone dienstplicht en vaak ontbrak het animo om werkelijk een graad te behalen. De opleiding gaf bovendien geen gelegenheid om leiderskwaliteiten te ontwikkelen.
Deze opvattingen waren uiteraard van invloed op het beleid van de regering. Een half jaar na de start werd het Reservekader tot proef gedegradeerd, hetgeen duurde tot 1897. De termijnen voor aanmelden en het afleggen van examens werden onnodig lastiger gemaakt. Intussen hadden gewone dienstplichtigen, na de invoering van de persoonlijke dienstplicht in 1898, al belangrijk meer officieren opgeleverd: in 1905 220 officieren tegen het Reservekader slechts 22. De hoofdofficier, speciaal belast met het Reservekader, was na de beginperiode niet vervangen en de nu hiermee belaste wapeninspecteurs toonden weinig belangstelling.

De Koninklijke Marine Reserve
In 1894 werd de Koninklijke Marine Reserve opgericht ter aanvulling van het kader. Na twee jaar werd de voorlopige regeling hiervan bevestigd en werden de dienstvoor-

waarden nader bij wet vastgelegd. Alleen wie beroepshalve in de zee- en binnenvaart werkzaam was kon er als vrijwilliger bij komen, veelal zonder nadere opleiding. Van tijd tot tijd werd bekendgemaakt hoeveel reservisten in de diverse rangen nodig waren. In oorlogstijd moest één derde opkomen.
Nieuw was de rang van adspirant-adelborst. Gezagvoerders van grote koopvaardijschepen konden zonder meer de rang van luitenant ter zee eerste klasse ontvangen. Zij mochten op hun schip een koninkrijksvlag voeren met in de witte baan een gekroond anker in zwart. Indien niet in actieve dienst droegen zij op hun rederij-uniform een speciaal knoopsgatinsigne. Reservisten dienden niet alleen in kaderfuncties, ook civiel werfpersoneel in Den Helder en Hellevoetsluis werd reservist. Civiel personeel van gevorderde schepen werd als reservist gemilitariseerd.
Tot 1925 droeg het reservepersoneel jassen met een lichtblauwe kraag en een dito ondergrond achter het petdistinctief.
In 1925 werd voor aankomende reservisten een zesmaandse opleiding ingesteld. Deze adspirant-reserveofficieren moesten ontwikkeld zijn en in het bezit van het diploma derde stuurman.

De persoonlijke dienstplicht
De verwachting dat met de invoering van de persoonlijke dienstplicht het tekort aan kandidaten voor kaderfuncties zou verdwijnen is niet uitgekomen. De militiewet van 1901 gooide roet in het eten. Het was de bedoeling dat ambachtslieden, die thuis moeilijk konden worden gemist, maar vier maanden hoefden te dienen tegen de anderen 8½ maand. Maar bij amendement zette de kamer door dat dit ook zou gelden voor degenen die militair voorgeoefend dan wel in gymnastiek bedreven waren. In de praktijk maakten vooral ontwikkelden gebruik van deze regeling. Voor deze viermaanders was de diensttijd te kort voor kaderopleiding, en in 1912 werd deze faciliteit afgeschaft.
De gewone dienstplichtigen die wel een officiersopleiding ontvingen werden in 8½ maand militieofficier. Sinds 1901 konden dienstplichtigen worden aangewezen voor het volgen van de opleiding tot een graad, dat wil zeggen tot korporaal en onderofficier. In 1912 gold dit ook voor de officiersopleiding, maar pas in 1917 maakte de minister voor het eerst gebruik van deze bevoegdheid. Probleem was dat een aangewezene kon weigeren de officierseed of -belofte af te leggen.

Speciale opleidingen
In 1903 werden speciale cursussen ingericht voor de opleidingen van de dienstplichtige militieofficieren. In 1909 werd ook voor hen de rang van vaandrig ingevoerd. De opleiding werd samengevoegd met die van de adspirant-vaandrigs van het gehandhaafde Reservekader, met behoud van de rechtspositie van de laatsten. In 1912 werden op de Militaire School in Amersfoort 70 reservisten tot officier opgeleid. In dat jaar kwam er ook een infanterieschool in Maastricht en een voor de vestingartillerie in Utrecht. De cavalerie volgde in 1909, in Amersfoort. De afgestudeerden werden voortaan verlofsofficieren. Voor nadere gegevens over deze en de later opgerichte scholen voor reservisten verwijs ik naar het artikel van ons lid Ringoir in de zesde jaargang van *Mars et Historia*.

De schutterij wordt Landweer
De Landweerwet van 1901 regelde de opheffing van de stedelijke schutterijen en de oprichting van de nationale Landweer, waarin de vroegere schutterijplichtigen werden ondergebracht. Ook binnen deze landweer konden officieren worden opgeleid en aangesteld. Zo konden schutterijofficieren na een speciale cursus naar de Landweer

overgaan, hetgeen slechts een enkeling deed: hun militaire kundigheden waren beperkt. Naast deze reserveofficieren werden ook ex-onderofficieren als zodanig aangesteld. Naar verluidt gaf dit wel problemen, want in de burgermaatschappij bekleedden de laatsten betrekkingen, die hun gezag bij de troep niet ten goede kwamen.

De eerste wereldoorlog

Na de mobilisatie in 1914 bestond er in de formatie van het leger een tekort van 1700 officieren en 2000 onderofficieren. In snel tempo moesten nu leidinggevenden uit de grond worden gestampt door middel van vaandrigscursussen van twee en later drie maanden. Zowel onderofficieren als minderen kwamen hiervoor in aanmerking. In de haast werd meer gelet op het aantal dan op de kwaliteit. Veel ontwikkelden, die voorheen maar vier maanden dienst hadden gedaan, waren alsnog bereid naar die cursussen te gaan.

In augustus 1914 werd ook de Vrijwillige Landstorm opgericht, binnen welke organisatie kadercursussen werden gehouden, ook voor de opleiding van officieren. Ter versterking van het officierskorps konden toen ook geschikte personen meteen worden benoemd tot reserveofficier. Deze werden geplaatst in functies waarvoor dan geen officieren-combattanten aan de troep hoefden te worden onttrokken.

Het interbellum

Tijdens de oorlog was het aantal aanmeldingen voor de Koninklijke Militaire Academie teruggelopen. In 1918 werd in de Tweede Kamer geopperd of het niet beter was om een aantal verlofsofficieren van de infanterie in beroepsdienst te doen overgaan. In 1920 werd overwogen voortaan het beroepskader uit het verlofskader te rekruteren. Inderdaad kreeg een aantal verlofsofficieren enige malen de gelegenheid om In beroepsdienst over te gaan. Ook zijn wel eens cadetten van de infanterie en de artillerie hun opleiding begonnen op scholen voor verlofsofficieren. Dit kon mede bijdragen de tegenstelling tussen beide soorten officieren te verminderen. In 1927 veranderden de scholen voor verlofsofficieren hun naam in scholen voor reserveofficieren. Er bleef overigens nog wel onderscheid bestaan tussen hen die als gewone dienstplichtigen werden opgeleid en degenen die zich hadden aangemeld voor het nog steeds bestaande Reservekader, dat pas in 1937 als zijnde niet bevredigend werd opgeheven. In werkelijkheid waren er, als al eerder aangegeven, nog meer soorten reserveofficieren: legerorder 1930-130 vermeldt niet minder dan dertien soorten niet-beroepsofficieren.

In 1934 konden enkele reserveofficieren van het leger in dienst komen bij het Korps Mariniers. In het kader van de Koninklijke Marine Reserve werden zij ingedeeld bij het bataljon marinetroepen, dat tijdens de mobilisatie van 1939 op Walcheren werd gelegerd.

Anders dan bij het begin van de vorige mobilisatie waren in 1939 de reserveofficieren verre in de meerderheid: tienduizend, waarvan de helft infanteristen. Het aantal beroepsofficieren, in 1914 nog 1.650, bedroeg in 1939 nog maar 1.206. Reservisten waren goedkoper, kregen geen pensioen en hun bevordering ging langzamer dan die van de beroepskrachten; pas in 1937 werden enkele reservisten tot kolonel benoemd.

Maatschappelijke positie van de reserveofficieren

Bij de werving van reserveofficieren werd meer gelet op de bekwaamheden van de kandidaten dan op hun beroep in de burgermaatschappij. Hun afkomst kon daarvoor in zekere mate borg staan, maar veel jongelieden hadden nog geen vaste werkkring. In Duitsland en Zwitserland werd wel nagegaan of zij al een zekere positie hadden. In 1918 deed onze overheid wel moeite om te

bemiddelen bij het vinden van betrekkingen voor gedemobiliseerde reserveofficieren. Met 1.300 kandidaten lukte dit wel, 249 anderen slaagden er niet in een werkkring te vinden, soms omdat zij niet naar Indië wilden dan wel omdat het geboden salaris niet beviel.
In de jaren '20 kregen reserveofficieren van het leger gelegenheid om te worden gedetacheerd bij het Koninklijk Nederlands Indisch Leger voor de duur van drie, later vijf, jaren. In die tijd zouden betrokkenen daar kunnen uitkijken naar een burgerbetrekking.
In 1937 was het zover gekomen dat ook reserveofficieren tot de werklozen waren gaan behoren, en de regering vond dit een pijnlijke zaak. De ministerraad besloot om deze groep voorrang te geven bij het bezetten van rijksbetrekkingen. Enkelen werden om die reden weer in actieve dienst genomen, de belangen van de weermacht en het staatsbelang vorderden dat reserveofficieren een betrekking bekleedden. De minister van Defensie droeg f. 300 bij aan de Stichting tot steun aan Werkloze Reserveofficieren.

•••••••••

Door: Richard Heijster

DE GESCHIEDENIS WORDT GESCHREVEN DOOR DE OVERWINNAAR

Was John F. Kennedy de man die de wereld tijdens de Rakettencrisis van Cuba aan de rand van een nucleair-Armageddon bracht of was het Chroesjtsjov die bewust de ondergang van de wereld riskeerde? Wie zou als hoofdschuldige zijn aangewezen als dat absurde spelletje blufpoker uit de hand was gelopen?
Onder andere de ideologische, sociale, nationale en culturele achtergronden van een historicus spelen een prominente rol bij het bepalen van zijn standpunten. Dezelfde bronnen kunnen dus verschillend geïnterpreteerd worden. De zaak wordt nog gecompliceerder als gebruik moet worden gemaakt van beperkte, gekleurde of zelfs vervalste informatie. Belligerenten hebben er alle belang bij hun rol tijdens een oorlog zo positief mogelijk te verkopen aan het thuisfront. Beïnvloeding van de publieke opinie ligt voor de hand. Het zal duidelijk zijn dat de mening van de machtigste partij het zwaarst zal wegen. De geschiedenis wordt geschreven door de

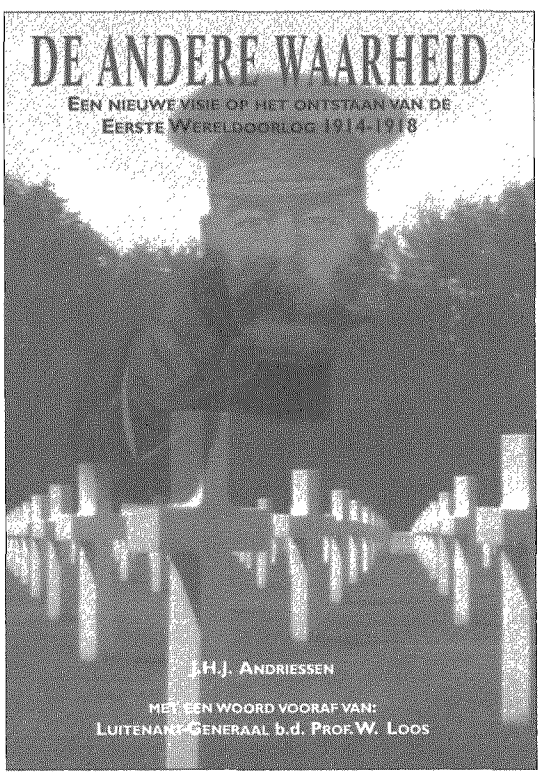

overwinnaars, een stelling die zeker ook geldt als het de Eerste Wereldoorlog betreft. Het Verdrag van Versailles, opgesteld door de overwinnaars en vervolgens met het mes op de keel aan Duitsland opgedrongen, was duidelijk: Duitsland, *"the Hun"*, was als enige schuldig aan het ontstaan van de oorlog en moest daarom allerlei maatregelen dulden en herstelbetalingen verrichten. Al snel kwamen er genuanceerde geluiden uit de Verenigde Staten. Het Amerikaanse congres weigerde het wraakzuchtige verdrag te ratificeren en enkele Amerikaanse historici stonden afwijzend tegenover de opgenomen conclusies en de hieruit voortvloeiende regelingen.

Na de Tweede Wereldoorlog, voorafgegaan door een roerig interbellum, was de Eerste Wereldoorlog wat op de achtergrond geraakt. Toch was er in de vroege vijftiger jaren een congres van historici in Verdun, met als onderwerp de schuldvraag met betrekking tot de Eerste Wereldoorlog. Na weken vergaderen, discussiëren en debatteren was de algemene gevolgtrekking dat Duitsland niet langer gezien kon worden als de enige veroorzaker van WO1. De oorzaak van deze oorlog moest gezocht worden in een samenloop van omstandigheden. Als er al een schuldige moest worden aangewezen dan was het zeer waarschijnlijk dat ook de Fransen, Engelsen en Russen hun aandeel hadden gehad.
De Tweede Wereldoorlog, waarvan de oorzaak veel duidelijker aan te wijzen was, lag nog vers in het geheugen en de conclusie van het Congres van Verdun vond dan ook weinig weerklank. In de jaren kort na de Tweede Wereldoorlog was het moeilijk een onderscheid te maken tussen het Duitsland van Hitler en het keizerlijke Duitsland. De wandaden van Nazi-Duitsland nodigden dan ook niet bepaald uit tot een verzoenende houding ten opzichte van Duitsland. De conclusie van het Congres van Verdun raakte hierdoor al snel in de vergetelheid, Duitsland bleef 's werelds zondebok en aan de mening van de meeste historici zou weinig wijzigen. De overwinnaars hadden wederom hun geschiedenis geschreven...

Andriessen in de contramine

In de zestiger, zeventiger, en tachtiger jaren veranderde er weinig aan de heersende opinie als het de Eerste Wereldoorlog betrof. Er was een enkele roepende in de woestijn maar het gesputter werd meestal snel in de kiem gesmoord. Het veroorzaakte zelden meer dan een rimpeling en zorgde nooit voor een echte herwaardering van het Verdrag van Versailles.
Hans Andriessen stootte, toen hij zo'n twintig jaar geleden aan de bestudering van de Eerste Wereldoorlog begon, op allerlei onduidelijkheden en zelfs op vervalste documenten. Als een pitbull beet hij zich vast om de waarheid te achterhalen: 'De Andere Waarheid'. Na enige tijd voelde hij zich sterk genoeg om openlijk de discussie met andere historici aan te gaan. Elk debat sterkte hem in zijn mening dat de rol van de geallieerde deelnemers aan de Eerste Wereldoorlog een geheel andere was dan zij ons wilden doen geloven en dat het tijd werd voor een revisie. Ik heb het genoegen gehad menig lezing van Andriessen te mogen bijwonen en iedere keer waren er toehoorders die met de heer Andriessen in debat gingen; evenzovelen moesten in Andriessen en zijn argumenten hun meerdere erkennen. Ook op Internet wist Andriessen een discussie tussen historici op gang te brengen, en ook op de elektronische snelweg ging de een na de ander overstag. Net zoals ik trouwens. Mochten er ooit weddenschappen op worden afgesloten: ik zet mijn laatste gulden op Andriessen.

Een lange weg

Tegen de stroom inzwemmen is per definitie

moeizaam maar getuigt ook van lef. Als je dan ook nog een boek wilt schrijven, en je niet wilt conformeren aan de gangbare mening, dan heb je een lange weg te gaan. Je moet wel van hele goede huize komen om te slagen. Andriessen slaagde echter met verve, schreef een helder en soms zelfs spannend boek en vond een kwaliteitsuitgever. Op tien november 1998, in een stampvolle Stadszaal van Ieper (B), presenteerde Hans Andriessen het eerste exemplaar van zijn boek "De Andere Waarheid" aan vice-admiraal van Aalst. Het boek zal zonder twijfel een stevige discussie uitlokken en voor menig historicus een eye-opener zijn. Het is voorzien van noten, een degelijke bibliografie, register, goede illustraties en duidelijke kaartjes.

Er zijn zo van die boeken die het in zich hebben een standaardwerk te worden, een boek dat ook door komende generaties geraadpleegd zal worden. "De Andere Waarheid" van Andriessen is zo'n boek. Mag ik er als collega-auteur, gespecialiseerd in hetzelfde onderwerp, een beetje jaloers op zijn..?

J.H.J. Andriessen, De Andere Waarheid. Uitgeverij De Bataafsche Leeuw. 1998. Gebonden, 288 pagina's. ISBN 90.6707.500.0
Prijs hfl. 55,-

• • • • • • • • • •

Wil Zaagman jr.

VAN DE PENNINGMEESTER

Zoals u wellicht al heeft gemerkt, zijn de acceptgirokaarten voor de contributiebetaling 1999 verzonden. De contributie, ten opzichte van vorig jaar niet verhoogd, bedraagt nog steeds ƒ 55,- voor leden met een postadres binnen Nederland en ƒ 70,- voor leden daarbuiten.
Mag ik alle contributieplichtige leden vriendelijk doch dringend verzoeken zich aan de erop genoemde betaaldatum te houden? Dat spaart mij een heleboel (en soms onnodig) werk. Alvast mijn hartelijke dank voor uw medewerking.

BOEKBESPREKING

door J. Nuis



Th.J. de Jongh: **Gerben Sonderman 1908-1955. Testpiloot van Fokker. Verzetsman. Vlieger van de Prins.** ISBN 90 6707 472 1. Uitgeverij De Bataafsche Leeuw en Sectie Luchtmachthistorie, Amsterdam/'s-Gravenhage 1998, 183 blz., fl. 42,50.

Deze biografie beschrijft het leven van Gerben Sonderman, vanaf zijn jeugd in Drachten tot zijn dood in de Verenigde Staten. Na de HBS ging de sportieve Sonderman naar de Academie voor Lichamelijke Oefening, omdat door de weigering van zijn ouders hem financieel te steunen hij helaas niet naar de Militaire Luchtvaart kon. Zijn ouders wilden niet meewerken, omdat ze getuige waren geweest van een ongeval bij een vliegdemonstratie van Olieslagers en vliegen maar gevaarlijk vonden. Toen hij als gymnastiekleraar eigen inkomsten had, nam hij in zijn vrije tijd vlieglessen bij de bekende Willem van Graft, die al spoedig ontdekte, dat Sonderman een 'geboren vlieger' was.
Zo begon de carrière van deze talentvolle man, die in dit boek zeer gedetailleerd en rijk geïllustreerd beschreven wordt. De hoofdstukken over zijn opleiding op Soesterberg, zijn acties op een G.1 in de meidagen 1940 en zijn bijdrage aan twee ontsnappingen met Fokker-vliegtuigen zijn voorzien van historisch interessante foto's. Zijn verzet tijdens WO II pleegde hij binnen de Ordedienst, waar hij de rechterhand van chef-staf OD Jhr P.J. Six werd en betrokken was bij een zendergroep, die informatie doorgaf naar Londen en parachutisten opving. Hij werd na de oorlog ingedeeld bij de Staf van de Inspecteur-Generaal KL, Prins Bernhard, en werd diens particulier vlieger op de regerings-Dakota. Die laatste benoeming was het begin van de periode van de vele reizen met Prins Bernhard, die in het boek ruim geïllustreerd worden.
Vervolgens wordt in de biografie aandacht gegeven aan zijn activiteiten bij Fokker, beginnend bij zijn proefvluchten op o.a. de Fokkers G.1 en D.XXIII in 1939 en op de Fokker T.IX bommenwerper in 1940. Na WO II werd hij weer test- en invlieger bij Fokker en beproefde o.a. de S.11 Instructor, de in licentie gebouwde straaljager Gloster Meteor Mk.8 en de Fokker S.14 Mach-trainer. Sonderman nam met deze toestellen deel aan veel vliegfeesten en aan buitenlandse demonstratievluchten.
In oktober 1955 presenteerde Sonderman onder auspiciën van Fairchild, dat de licentie voor de Verenigde Staten had verkregen, daar de S.14 voor marine, leger en luchtmacht. Op 20 oktober startte 'Sundy' op het vliegveld van Hagerstown, Maryland een demonstratie voor vertegenwoordigers van Fairchild en Fokker, klom naar 8.000 voet en begon een vrille. Te laat kwam Sonderman in een vlakke duik uit deze spin, de S.14 raakte de grond en vloog onmiddellijk in brand. Zou hij toen nog in leven zijn geweest, dan zou door die brand hij niet meer het toestel hebben kunnen verlaten. In het laatste hoofdstuk wordt aan het onderzoek naar de oorzaak veel aandacht geschonken.
Een aanrader voor geïnteresseerden in de militaire en burgerluchtvaart en in de Tweede Wereldoorlog (mei 1940 en verzet), vooral voor de iets ouderen, voor wie Sonderman destijds al een begrip was!

• • • • • • • • •

BOEKBESPREKING
door C.A. Heshusius

BIRMA-SPOORWEG; EEN VISUELE HERINNERING

DOOR OTTO KREEFFT

Het afschuwelijke drama van de aanleg, in vijftien maanden, van een 415 kilometer lange spoorweg door het oerbos van tropisch Thailand en Birma tijdens de Tweede Wereldoorlog. De Japanners wilden deze spoorlijn aanleggen teneinde de enorme aan- en afvoerlijnen over de kwetsbare zeeën te ontgaan, als onderdeel van hun operaties in Birma. Deze hadden het (nooit bereikte) doel India te veroveren. Om de aanleg mogelijk te maken stuurden de Japanners twee eigen regimenten spoorwegtroepen naar Birma voor leiding en toezicht, maar geen mechanisch materiaal. Als dwangarbeiders bij de aanleg fungeerden bijna 62.000 blanke geallieerde krijgsgevangenen, waaronder circa 18.000 van het KNIL en de Koninklijke Marine. Daarnaast circa 200.000 geronselde Aziatische civiele koelies, waarvan het gros Indonesisch.
De spoorweg is inderdaad gereedgekomen en in gebruik geweest. Doch wel ten koste van bijna 3.100 doden onderde Nederlandse krijgsgevangenen, en bijna 80 (ja, tachtig!) procent van de Indonesische civiele werkslaven.
Ergerlijke mishandelingen en intimidaties alsmede executies; geen werktuigen, slechte voeding, epidemieën en het onthouden van kleding, schoeisel en Rode-Kruispakketten.
Dat de gevangen Nederlandse militairen (waarvan ruim 17 procent omkwam) relatief nog niet de ergst getroffen nationaliteit vormden, had meerdere oorzaken. Ze woonden al in de tropen, er waren verhoudingsgewijs veel "Indische jongens" bij, en daarnaast was er de onverdroten inzet van de Nederlandse militaire artsen en verplegers. Bij de Britse, Australische en Amerikaanse lotgenoten lag het sterftepercentage hoger, namelijk 25 tot 33 procent.
De schrijver, Otto Kreefft, is in 1923 geboren. Als middelbare scholier werd hij in zijn eindexamenjaar opgeroepen bij het KNIL als milicien (zo noemde men in Indië een dienstplichtig soldaat). Dit was eind 1941, toen Nederland de supermacht Japan de oorlog verklaarde. Als krijgsgevangene heeft milicien Kreefft de slavenellende in Birma en Thailand voor het volle pond meegemaakt. (In tegenstelling tot de Duitsers in ons moederland hielden de Japanners in Indië alle categorieën en rangen van de Nederlandse militairen gedurende de gehele oorlog in krijgsgevangenschap.)
Kreefft heeft nu, in dit boek, de mensonterende gebeurtenissen in een schokkende reeks van tekeningen neergelegd. Met opzet heeft hij gekozen voor een platenboek (nochtans met wat verklarende teksten), indachtig het gezegde: "Een plaatje zegt meer dan duizend woorden." Platen dus, op A4-formaat, waarvan het gros in kleur.
Het boek kan worden gezien als hulde aan de Nederlandse krijgsgevangenen van KNIL en KM die daar omkwamen. En mogelijk ook als een poging om bij het publiek in het moederland iets meer interesse op te wekken omtrent de gebeurtenissen in Nederlands-Indië gedurende de Tweede Wereldoorlog.
Het gebonden boek van 79 pagina's kost *f*. 55,00 (plus *f*. 6,00 porto bij verzending binnen Nederland), en is verkrijgbaar bij de Stichting Vriendenkring Oud-KNIL-Militairen "Stabelan", p/a de heer P. van Meel, Halleyweg 16, 3318 CM Dordrecht, telefoon (078) 617 04 09. Het kan ook worden verkregen door storting van het verschuldigde bedrag op postbankrekening nummer 281.88.23 ten name van Stichting Stabelan te Dordrecht, onder vermelding van "Boek Kreefft".

• • • • • • • • •

BOEKBESPREKING
door W.L. Plink

HET MILITAIRE VERLEDEN VAN GRAVE GEBOEKSTAAFD

Enige jaren geleden heeft de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf het initiatief genomen om steden met een militair verleden, die in de afgelopen decennia de laatste militair uit hun garnizoen zagen verdwijnen te eren met een aan de stad gewijd boek waarin de banden tussen die stad en het militaire leven zijn vastgelegd.
Zo is in 1977 de laatste militaire eenheid uit Grave vertrokken en hebben de heren Drs. J.P.C.M. van Hoof en Drs. H. Roozenbeek het militaire verleden van de stad Grave vastgelegd in een fraai boekwerk. Grave heeft een langdurend militair verleden gehad, met alle lusten en lasten die daaraan waren verbonden. Lasten zeker in het verleden toen militairen, niet altijd de besten uit het volk, werden ingekwartierd. Belegeringen met name in de Franse tijd brachten voor de plaatselijke bevolking veel overlast en schade met zich mee. Hoe anders werd de situatie aan het einde van de vorige en het begin van deze eeuw toen met de komst van kazernes het financiële voordeel van militairen binnen de muren een belangrijke factor ging vormen. Na een periode zonder militairen werd in 1936 weer een garnizoen gevestigd waarvoor de gemeente graag bereid was diep in de buidel te tasten, en toen later de oorlog onverhoeds uitbracht met enige handelsgeest heeft getracht de besteedde gelden weer terug te krijgen.
Na de oorlog was er een grote diversiteit aan militaire eenheden en instituten, de School voor Militair Leiderschap was een van die instituten.
Het boek laat zich prettig lezen en is een waardevolle aanwinst in de brochurereeks van de Sectie Militaire geschiedenis. De lage prijs van ƒ 24,95 mag dan ook geen bezwaar zijn om het fraai uitgevoerde boek aan te schaffen.
Titel: Grave als militaire stad
Uitgave Sectie Militaire Geschiedenis
Auteurs: Drs. J.P.C.M. van Hoof en Drs. H. Roozenbeek
Omvang: 180 pagina's
ISBN: 90-70677-48-2

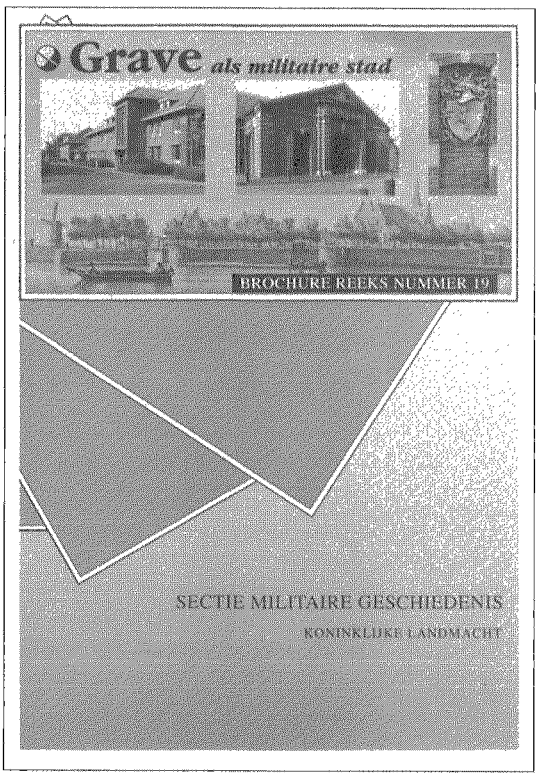

W.L. Plink

GEDENKRAMEN IN DE OFFICIERSCANTINE VAN DE LEGERPLAATS BIJ OLDEBROEK

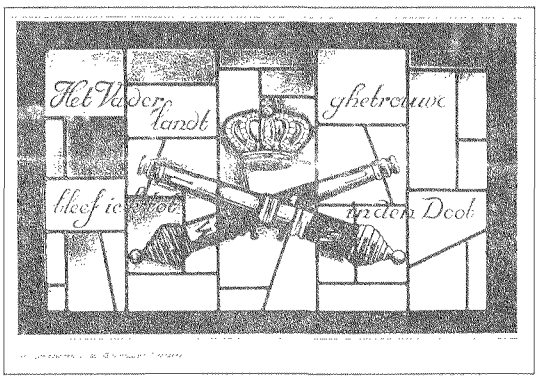

Op 12 november 1998 vierde de Vereniging Officieren Artillerie (VOA) zijn 50ste verjaardag, een feit waarin binnen het Wapen der Artillerie ongetwijfeld veel aandacht is besteed. Bij de viering werd een aantal nieuwe gedenkramen in de officierskantine onthuld. Voordat ik over deze gedenkramen een korte inleiding geef, moet eerst het begrip kantine worden toegelicht. Alle gelegenheden in een kazerne van de landmacht en de luchtmacht, waarin de inwendige mens van de officieren worden verzorgd heten "officiersmess", echter niet op de legerplaats bij Oldebroek waar het Artillerie Schietkamp zijn thuisbasis vindt. De naam kantine werd reeds voor de Tweede Wereldoorlog gebruikt, toen in andere kazernes nog geen messes bestonden hooguit koffiekamers. De heren gingen 's avonds naar de sociëteit of naar huis. Na de oorlog is de naam kantine voor het ASK gehandhaafd mede in een strijd van het wapen tegen de toenmalige bevelhebber om de kantine te laten ressorteren onder de Cantinedienst (CADI).

Een van de doelstellingen waarop de VOA een zinvolle handhaving van de traditie van het wapen wordt tot uiting gebracht in de gebrandschilderde gedenkramen in de officierskantine. Het initiatief werd eind van de jaren '50 genomen door de VOA en de uitvoering wordt tot op heden voortgezet in samenwerking met de Stichting Officierskantine ASK. In deze ramen zijn de namen aangebracht van de gesneuvelde of op andere wijze ten gevolge van de oorlog omgekomen wapenbroeders, artillerieofficieren of artilleristen in opleiding tot officier, van de Koninklijke landmacht en van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger in de periode 1940 tot 1950. In totaal zijn er 22 ramen met 286 namen.

In een boek aanwezig in de officierskantine, staan de namen van alle betrokkenen in alfabetische volgorde, met daarbij de vermelding in wel raam hij is aangegeven, alsmede de persoonsgegevens van de betrokkenen voor zover bekend.

De nasporingen geschieden door majoor der artillerie b.d. G. Verburg en de ontwerpen en uitvoering van de ramen zijn het werk van luitenant-kolonel TS b.d. Ir. J. Kooijman.

Naast de vermelding van gesneuvelde (aspirant) artillerieofficieren (reserve en beroeps) in de ramen, beschikt het Wapen der Artillerie ook over een "Ereboek", dat aanwezig is in het Artilleriemuseum op de Legerplaats bij Oldebroek. In dit boek staan per dag vermeld: de namen, voor zover bekend, van alle artilleristen, ongeacht rang of stand, die zijn omgekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog en tijdens de politionele acties in het voormalig Nederlands-Indië.

Voor nadere informatie of eventuele aanvulling van de ramen en het boek kan contact worden opgenomen met de Stichting Artillerieverzameling Oldebroek, majoor b.d. G. Verburg, Eperweg 149, 8084 HE 't Harde, telefoon 0525-657310. Voor een eventueel bezoek aan de officierskantine en het artilleriemuseum ware vooraf een afspraak te maken.

●●●●●●●●●

NOTULEN VAN DE 32STE ALGEMENE VERGADERING VAN DE NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE IN HET MILITAIRE LUCHTVAARTMUSEUM TE SOESTERBERG OP ZATERDAG 21 NOVEMBER 1998

Aanwezig 41 leden met inbegrip van de leden van het bestuur.

1. Opening

De voorzitter, Drs. J. Nuis opent te 15.55 de vergadering en heet de aanwezigen welkom, met name het aanwezige erelid, de heer van Lier.

2. Notulen

De voorzitter legt de notulen van de 31ste algemene ledenvergadering, als vermeld in Mars et Historia, 32ste jaargang, nummer 1, pagina 55 tot en met 58, aan de vergadering voor. De notulen worden goedgekeurd met dank aan de secretaris.

3. Mededelingen voorzitter

a. De voorzitter memoreert het overlijden van de leden J.A.H. Engelman, J.W.T. Bosch, J. van Doren, L. van Dorp, B.J.R. van Dullemen, C. van Ekeris, M.J.P.D. Baron Harinxma thoe Sloten, J.R. Kymmel, A.J.H. Overduijn, W.H. Schoenmaker en Ph. A. Zwijnenburg. Er wordt staande een moment van stilte in acht genomen.

b. De activiteiten van het afgelopen jaar staan in het jaarverslag (Zie punt 5). Gezien de beschikbare tijd worden deze niet gememoreerd.
Het was een goed gevuld jaarprogramma, waarbij de vereniging veel dank verschuldigd is aan de evenementencommissie, bestaande uit de heren R. de Winter en J. van den Berg en aan de organisatoren van de diverse evenementen.

c. Voor het volgende jaar denkt het bestuur aan de volgende activiteiten, waarvan de details in de Marsberichten half februari bekend gesteld zullen worden. Haalbare suggesties worden graag ingewacht voor half januari bij de evenementencommissie.
- De heer van Hengel, die ook de aanzet heeft gegeven tot de excursie naar het mariniers-museum, heeft thans contacten gelegd met het Museum Nederlandse Cavalerie in Amersfoort.
- Met de heer van Hoof wordt gekeken naar een activiteit in het najaar ter gelegenheid van het feit, dat dan 200 jaar geleden de Engels-Russische inval in Noord-Holland plaats vond.
- Mogelijk weer een bezoek aan een vesting of vestingstad, onder leiding van de heer van Hoof.
- De jaarlijkse filmdag.
- Een themadag mogelijk in samenwerking mat de Nederlandse Vereniging voor Vlaggen-kunde, contacten ter zake zijn al gelegd.
- Een bezoek aan Ieper en omgeving. Het vervoer vormt een probleem, eventueel carpool-en vraagt een goede lange voorbereiding.

- De algemene ledenvergadering is mogelijk op de 4de zaterdag in november (27 november 1999). Overwogen wordt om de vergadering elders te organiseren, bijvoorbeeld in het Marshallmuseum te Zwijndrecht, ons aangeboden door ons lid W. Hekman.

d. Verder in de toekomst kijkend, vestigt de voorzitter de aandacht op het jaar 2001, het 7de lustrum van de vereniging. Het plan is een tentoonstelling in te richten in het museum Flehite te Amersfoort over militaire posters. Contacten met het museum zijn reeds gelegd en een inventarisatie bij de militaire historische afdelingen en de militaire musea zijn al gaande. Het bestuur wil graag op de hoogte worden gesteld over particuliere verzamelingen, waarvan de eigenaar bereid is posters in bruikleen af te staan.
Ook wordt gekeken, hoe in het lustrumnummer dit onderwerp kan worden opgenomen.

e. Het ledental blijft rond de 450 schommelen. De vereniging lijdt verlies aan leden door overlijden, opzeggen en door royement op grond van artikel 6 van de statuten. Het verlies wordt echter weer goed gemaakt door de nieuwe leden, die kennelijk via mond op mondreclame tot ons komen. Pogingen om reclame te maken via bibliotheken hebben tot dusverre weinig respons opgeleverd. Alhoewel de resultaten in het verleden niet erg groot waren, probeert het bestuur de aandacht weer via de universiteitsbibliotheken op onze vereniging te vestigen. Met de themadagen met andere verenigingen en de militariasymposia hebben we goede ervaringen.

g. Voordat de secretaris het volgende punt van de agenda overneemt, leest de voorzitter de brief voor van de particulier secretaris van Prins Bernhard, waarin deze schrijft dat de Prins graag het tijdsbeslag door de vele beschermheerschappen wil verminderen, deze echter niet formeel zal beëindigen. Hij verzoekt om hem geen brieven, verslagen, e.d. toe te zenden. De voorzitter heeft aan de secretaris van Z.K.H. gevraagd of dat ook geldt voor het jaarlijks telegram en de toezending van Mars et Historia. De Prins blijft gaarne Mars et Historia ontvangen en heeft geen bezwaar tegen het telegram ter gelegenheid van de algemene ledenvergadering.

4. **Ingekomen stukken**

a. De secretaris leest aansluitend op de voorzitter het telegram voor dat namens bestuur en leden is verzonden aan Z.K.H. Prins Bernhard. Staande hoort de vergadering de voorlezing van het antwoord aan.

b. De secretaris deelt mee dat de volgende leden verhinderd zijn om aan de vergadering deel te nemen: Andriessen, de Winter, van Royen, van Popta, Nicolas, Muller, Botma, Verrijcken en mevrouw Baars, die haar afwezigheid compenseerde door een schenking aan het Diekerhoff-fonds.

c. De overige postzaken betreffen voornamelijk vragen op divers gebied die veelal ter behandeling en beantwoording worden doorgeleid naar de afdelingscorrespondenten. Verder opzeggingen, berichten van overlijden en aanmeldingen die worden doorgezonden aan de penningmeester die de ledenadministratie onder zijn beheer heeft.

5. **Jaarverslag**

Het jaarverslag 1 juli 1997 tot 1 juli1998 wordt goedgekeurd onder dankzegging aan de secretaris.

6. **Financieel verslag**

Het financieel verslag is ter vergadering uitgereikt. Er is een batig saldo, de penningmeester stelt voor deze bij te schrijven in het lustrumfonds. De vergadering gaat hiermee akkoord. De kascommissie heeft controle uitgevoerd over de gevoerde financiële administratie en deze in orde bevonden, Zij verzoekt de vergadering de penningmeester over het afgelopen boekjaar decharge te verlenen, hetgeen bij acclamatie geschiedt.

7. **Financiële situatie 1998**

De financiële situatie 1998 verloopt redelijk. Er zijn enige wanbetalers in de contributie die nu een laatste waarschuwing hebben gekregen. Zonder betaling worden die ingevolge artikel 6 van de statuten geroyeerd.

Voor 1997/1998 bestond de commissie uit de heren Stuit en Presser, waarbij de heer van der Baan als reserve optrad. Voor 1998/1999 gaat de vergadering akkoord met de benoeming van de heren Stuit en van der Baan met als reserve de heer Bresser.

8. **Begroting 1999**

De penningmeester licht de uitgereikte begroting voor het komende jaar toe. De begroting is conservatief opgesteld met realistische uitgaven en lage inkomsten, hetgeen leidt tot een voorzien verlies. De contributie -egalisatierekening is echter van dien aard dat contributieverhoging niet nodig zal zijn. De vergadering gaat akkoord.

9. **Stichting Diekerhoff-fonds**

a. De verloting voor het lustrumfonds heeft *f* 418,- opgebracht, dit bedrag wordt vermeerderd met de schenking van mevrouw Baars van *f* 25,-. De veiling voor het Diekerhoff-fonds bracht *f* 1592,- op.

b. Aan de heer Talens is een bijdrage van *f* 1500,- voor zijn boek geschonken

c. De voorzitter geeft het woord aan de heer J.A.C. Bartels. Deze verzoekt aan het Diekerhoff-fonds om een bijdrage voor het door de Stichting Vrienden van het Legermuseum uit te geven boek dat is samengesteld uit de artikelen van Dr. F.G. de Wilde en dat de kleurrijke periode van uniformen de Bataafse republiek (1795-1806)en van het Koninkrijk Holland (1806-1810) behandelt. Het bestuur kan hem niets toezeggen aangezien dit ter competentie is van het bestuur van het fonds.

10. **Mars et Historia**

De heer Th. Postma heeft geen mededelingen en er zijn geen vragen uit de vergadering.

11. Bestuursmutaties

Door het overlijden van de heer Engelman telt het bestuur nu 8 leden, statutair moeten het er tenminste 9 zijn. Aan de beurt voor aftreden zijn de heren W.J. Zaagman en J.P.C.M. van Hoof, zij stellen zich herverkiesbaar. De vergadering gaat akkoord met de herbenoeming.
De voorzitter stelt voor om het aantal leden van het bestuur statutair op 10 te stellen waarbij hij tevens voorstelt om mevrouw M. Groen en de heer Dr. P.C. van Royen als bestuurslid te benoemen. Met de benoeming wordt tevens in ere hersteld dat vanuit de maritieme historie weer een lid in het bestuur zit en de relatie met een militair historisch museum wordt versterkt. De vergadering geeft bij acclamatie te kennen dat zij de voorstellen overneemt. Mevrouw Groen neemt plaats aan de bestuurstafel. De heer van Royen was verhinderd om bij de vergadering aanwezig te zijn.
De voorzitter hoopt, dat t.z.t. ook vanuit het vierde krijgsmachtdeel, de Koninklijke marechaussee, een bestuurslid kan worden benoemd. De adviseur van de vereniging, de heer van Lier, meldt dat daar t.z.t. in kan worden voorzien.
Mevrouw Dumon vestigt er de aandacht op dat het aantal van 10 bestuursleden problemen kan opleveren bij stemmingen. De voorzitter denkt dat het wel mee zal vallen, een elfde plaats kan t.z.t. vervuld worden door een vertegenwoordiger uit het vierde krijgsmachtdeel.

12. Afdelingscorrespondenten

Met betrekking tot de afdelingscorrespondenten deelt de voorzitter mee, dat door het overlijden van de heer C. van Ekeris, het afdelingscorrespondentschap militaire emblemen wordt geleid door de heren B.C. Cats en R. Kuenen.
De heer Kramer vraagt of de heer Sierksma nog afdelingscorrespondent is, de secretaris antwoordt dat de heer Sierksma op grond van zijn leeftijd heeft bedankt als lid.

13. Wat verder ter tafel komt / rondvraag

a. De heer Broer vraagt om de datum van de filmdag, de voorzitter antwoordt dat deze z.s.m. bekend wordt gesteld.

b. De heer van Hengel vraagt hoe de leden van de vereniging bericht krijgen over het boek van de Wilde, de secretaris vestigt er aansluitend de aandacht op, dat via een (duur) marsbericht de enige mogelijkheid is om de leden te informeren of door aanschrijving. De heer Bartels antwoordt dat aanschrijving geen probleem is. De sluitingsdatum van inschrijving van 1 december kan worden verschoven naar 1 januari 1999, afhankelijk van het feit of het Diekerhoff-fonds een bijdrage levert.

14. Sluiting

De voorzitter bedankt de directeur en de staf van het MLM voor de verzorging, de medewerkers aan de loterij en de veiling voor hun inzet, alsmede de heer van den Berg en zijn medewerkers voor de organisatie van deze geslaagde dag.
De vergadering wordt gesloten om 16.20 uur.

●●●●●●●●●

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen, dat is overleden ons lid, de heer
A.J.H. Overduijn, Hoogvlietstraat 46, 2533 LB 's-Gravenhage

Op grond van artikel 6 van de statuten is de vereniging bevoegd het lidmaatschap te beëindigen, onder andere indien sprake is van het niet voldoen aan de verplichting tot contributiebetaling. Helaas heeft het bestuur moeten besluiten per 31 december 1998 van deze bevoegdheid gebruik te maken ten aanzien van de navolgende personen:
J.H. Arens, Gelderseplein 303, 6834 CJ Arnhem;
J.F.N. Arndts, David Teniersstraat 5, B-3620 Lanaken, België;
M.E. Bonke, Geusevesperstraat 11-I, 2026 SH Haarlem;
mw. C.A.C. van der Braak, Empelsedijk 21, 5235 AD Den Bosch;
J.L. Buurman, Weldamlaan 14, 6825 BX Arnhem;
R.J.E.M. van Grinsven, Heer en Beekstraat 36, 5242 AD Rosmalen;
E. van der Hoeven, Peuleyen 51, 2742 EG Waddinxveen en
J.E. Stitselaar van Roekel, Postbus 19121, 3001 BC Rotterdam.

Daarnaast hebben de volgende leden hun lidmaatschap per 31 december 1998 beëindigd:
J.F.G. Einthoven, Meer en Boslaan 23, 2103 VM Heemstede;
J.V. Gouderjaan, Kruisbespad 80, 2995 TE Heerjansdam;
K. Kazzounian, Albert Einsteinweg 101, 3731 CZ De Bilt;
J.T.F. Kempeners, Gruttostraat 23, 6414 VX Heerlen;
Koninklijke Marine Bibliotheek, p/a Swets Subscription Services, 2160 SZ Lisse;
drs. W.H. Lutgert, Lijsterbeslaan 2, 2641 BB Pijnacker;
M.P. Muskee, Koolstraat 4, 1942 EA Beverwijk;
P.J. van de Put, Lambertusstraat 7, 6023 BD Budel;
drs. J.C.A. Schokkenbroek, Florijn 3, 2353 TC Leiderdorp;
Kl. Sierksma, Ny Midgaard, Woelwijk 1, 9255 KE Tytsjerk;
D.J. Smit, Haven 5, 9084 BX Goutum;
mr. F.W. Stapel, Celebesstraat 49, 2585 TD 's-Gravenhage en
J.B. Toebes; Eibergseweg 18, 7104 AS Winterswijk-Meddo.

De navolgende overige wijzigingen zijn aangebracht in de ledenadministratie sinds 25 oktober 1998:
Nieuwe leden (en hun interessegebieden):
A. van den Boogaard, Driehoek 69, 3328 KH Dordrecht (1, 8, 11, 14);
F. Boonstra, Boskwei 54, 9299 HV Zwagerbosch (5, 6, 24);
T.R.J. Brink, Buijs Ballotstraat 47, 3817 JN Amersfoort (1, 4, 8, 10, 11, 14);
T. Broos, Zuid-Oostsingel 23, 4611 BB Bergen op Zoom (20);
J.J. van der Elst, Pegasusring 6, 3328 HP Dordrecht (8, 14, 18, 19);
drs. M. Koopman, Harmoniehof 5, 1507 TX Zaandam (8, 10, 14);
Staf Koninklijke Marechaussee, Sectie voor Marechausseehistorie,
drs. M. van der Zee, Postbus 90615, 2509 LP 's-Gravenhage (algemeen, in het bijzonder KMar);
H.W. Tromp, Henri Dunantlaan 17, 9728 HA Groningen (1, 6, 8, 11, 14);
J.W.P. Valk, Donkerelaan 10, 2061 JL Bloemendaal (algemeen) en
J. Venmans, De Roos van Dekama 26, 1183 KT Amstelveen (8, 10, 14).

Wijzigingen in adresgegevens:
W. Bak jr., Hoogstraat 3d, 1441 BA Purmerend;
drs. M. van der Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp;
J. Kok, Groenlinglaan 90, 3722 VB Bilthoven;
P.V. Pleijte, Groenewoud 38, 4381 HE Vlissingen;
J.W.H. Sonnemans, Europalaan 11, 5504 GD Veldhoven;
dr. N. Vels Heijn, Utrechtseweg 301-12, 3818 EJ Amersfoort en
L.W. de Vries, Kloosterstraat 22, 6162 XC Geleen.

Het aantal leden bedroeg op 18 januari 1999 443.

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

(1) a. "Krijgsgeschiedenis, korpsgeschiedenis"
olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224,
2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955.
b. "Middeleeuwen" olv dr R.P. de Graaf,
Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780.

(2) "Tradities en ceremonieel" olv P. van der Burg,
Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen,
0343-517588.

(3) "Uniformkunde" olv F.A.Th. Smits jr,
Wilgendraaf 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961.
M.Talens, Salomonszegel 115,
7322 ET Apeldoorn, 055-3661706.

(4) "Ridderorden en onderscheidingen"
olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray,
0478-582992,
en B.W. Wagenaar,
Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43,
1906 CJ Vlimmen, 072-5053896.

(5) "Militaire emblemen" olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72,
1403 JR Bussum, 035-6913563.
ing R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29,
4834 PB Breda, 076-5655159.

(6) "Wapens en munitie" olv G.D. Klein Baltink,
Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld,
0575-529156.

(7) "Militaire muziek" olv mr R.A. Schimmel,
Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's-Gravenhage,
070-3246568.

(8) "Versterkingswerken" olv J.P.C.M. van Hoof,
zie bij (1).

(9) "Maritieme geschiedenis" olv dr S.J. de Groot,
Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid,
023-5370769.

(10) "Napoleontica" olv drs M. van der Hoeven,
Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501.

(11) "Tweede wereldoorlog" olv E.H. Brongers,
Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade,
045-5242962.

(12) "Militaire en civiele miniatuurfiguren"
olv E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14,
1399 GD Muiderberg, 0294-261168.

(13) "Vaandels en standaarden" olv W.L. Plink,
Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138.

(14) "Eerste wereldoorlog" olv dr F. Snapper,
Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage.

(15) "Koninklijke Marine" olv T.L.D. Postma,
Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft, 015-2612663.

(16) "Militaire genealogie" olv G. van Zuijdam,
Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn,
055-3553839.

(17) "Militaire folklore" olv F.W. van Steen,
Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo, 0341-551983.

(18) "Militaire voertuigen en tanks" olv M.C. van der Hoog,
Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage,
070-3634391.
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10,
2105 XG Heemstede, 023-5291324.
W. den Dunnen, Laurens Reaelstraat 32,
2595 XM 's-Gravenhage, 070-3814892.

(19) "Koninklijke Luchtmacht" olv J. van den Berg,
Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-534283.
dr P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda,
0182-535332.

(20) "KNIL" olv C.A. Heshusius,
Van Alkemadelaan 350, flat 316,
2697 AS 's-Gravenhage, 070-3248495.

(21) "Militaire bibliografie en tijdschriften"
olv drs M.J. Lohnstein, Arnhemsestraatweg 46,
6881 NH Velp, 026-3615484.

(22) "Militaire gedenktekens en monumenten"
olv drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23,
2242 JB Wassenaar, 070-5118624.

(23) "Korps Mariniers" olv B.E. Stuit, 0223-658145.

(24) "Gewapende burgers" olv A. Kok, Balistraat 86c,
2585 XW 's-Gravenhage, 070-3466135.

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria,
Uniformen, Uitrustingsstukken,
Documentatie Eerste en Tweede
Wereldoorlog, Aankopen van
gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A
3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur
zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267
Telefoon privé: 0186-602338



DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 1999 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

28 maart
16 mei
4 juli
12 september
21 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sport- en Recreatiecentrum "DE BUN"
Graaf Floris nr. 2 te Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers ƒ 5,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
tel.nr. 070 - 364 82 76
na 18.00 uur 070 - 354 01 76